

Erfrechtelijke geschillen

Mr. dr. G.T.J. Hoff

Hoofdstuk 7 - Iemand bevoordelen of belasten met een legaat

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	2
2.	Soorten legaten	5
3.	Aanvaarding en verwerping van het legaat	9
4.	Ten laste van wie komt het legaat?	9
5.	Bestaanseis	10
6.	Legataris als schuldeiser van de nalatenschap	10
7.	Opeisbaarheid van legaten	11
8.	Vruchten van legaten	13
9.	Vermindering van legaten	13
10.	Inkorting of vermindering van legaten; opleg	16
11.	Wijzigen of opheffen van legaten	16
12.	Staat van het gelegateerde goed	17
13.	Ontbreken van de met het legaat belaste persoon	18
14.	Ontbreken van het gelegateerde goed	18
15.	Legaat ten laste van de huwelijksgemeenschap	19
16.	Legaat van aandelen in een B.V.	20
16.1	Inleiding	20
16.2	De blokkeringsregeling volgens de wet en de statuten	20
16.3	Vennootschapsrechtelijke en erfrechtelijke varia	26
16.4	De blokkeringsregeling in de rechtspraak	29
17.	Legaat in de rechtspraak	33
17.1	Uitleg van een legaat	33
17.2	Legaat ter grootte van een kwart van de nalatenschap	35
17.3	Legaat ter grootte van de legitieme portie	38
17.4	Aansprakelijkheid van erfgenamen voor het verminderde tekort	41
17.5	Wijziging van de verbintenissen uit het legaat	44
17.6	Executoriale kracht van het legaat	45
17.7	Verjaring van legaten	47
17.8	Een erfgenaam vermomd als legataris	49
18.	Slotbeschouwing	53

1. Inleiding

Het legaat is een belangrijke en veel voorkomende uiterste wilsbeschikking in testamenten. Een legaat wordt in Boek 4 BW omschreven als *“een uiterste wilsbeschikking waarin de erflater aan een of meer personen een vorderingsrecht toekent”* (art. 4:117 lid 1 BW). Degene die een legaat krijgt, wordt legataris genoemd. De legataris wordt uit hoofde van het legaat geen erfgenaam (of deelgenoot) in de nalatenschap van de erflater. Hij treedt ten gevolge van het legaat ook niet in de rechten en plichten van de erflater (vgl. art. 4:182 BW, de saisine-regel). Iemand aan wie een legaat is toegekend, krijgt een vorderingsrecht op de erfgenamen.¹ De legataris is daarmee een schuldeiser van de nalatenschap (art. 4:7 lid 1 onder h BW). De legataris verkrijgt wel krachtens erfrecht (en zal over hetgeen hij verkrijgt in de heffing van erfbelasting worden betrokken (art. 1 lid 1 onder 1° SW)).

De legataris verkrijgt door het legaat - als gezegd - een vorderingsrecht op de erfgenamen, ofwel een verbintenisrechtelijke aanspraak. Het onderwerp van een legaat kan bestaan uit: (i) een geldsom (een vast bedrag of een bedrag gerelateerd aan een bepaalde grootheid (bijvoorbeeld een breukdeel van de nalatenschap, de omvang van de legitieme portie of de omvang van de vrijstelling voor de erfbelasting)), (ii) een goed uit de nalatenschap (waartoe ook een recht van vruchtgebruik met betrekking tot een goed van de nalatenschap gerekend kan worden), (iii) goederen van een bepaalde soort of (iv) een dienst.²

Voorbeelden

“Ik legateer aan mijn goede vriend Johan mijn Rolex horloge.”

“Ik legateer aan mijn neef Morris een geldbedrag van € 5.000.”

Veelal dient het legaat een zuiver civielrechtelijk doel, maar het legaat leent zich ook voor gebruik in allerlei fiscaal ingegeven structuren (denk bijvoorbeeld aan het opvul- en afvullegaat (§ 2)).

¹ Het is ook mogelijk dat het legaat aan één of meer erfgenamen of een legataris wordt opgelegd (art. 4:117 lid 2 BW).

² In rechtbank Gelderland 20 mei 2020, [ECLI:NL:RBGEL:2020:2585](#) is een hond het onderwerp van een legaat. Strijd ontstond tussen de erfgenaam van de koper van de hond en een legataris in het testament van de overleden vader van de koper van de hond. De vader zorgde wel vaker voor de hond en hij had de hond van zijn zoon (een goed dat niet tot zijn nalatenschap behoort) na diens overlijden in zijn eigen testament gelegateerd aan zijn neef. De kantonrechter komt tot de voorlopige conclusie dat de eiser (de erfgenaam van de koper van de hond) eigenaar van de hond is gebleven, zodat het beroep op revindicatie (art. 5:2 BW) slaagt. De vordering tot afgifte van de hond op verbeurte van een dwangsom werd toegewezen. Ter geruststelling van de dierenvrienden: dieren zijn geen zaken (art. 3:2a lid 1 BW). Bepalingen met betrekking tot zaken zijn op dieren van toepassing, met in achtname van de op wettelijke voorschriften en regels van ongeschreven recht gegronde beperkingen, verplichtingen en rechtsbeginselen, alsmede de openbare orde en de goede zeden (art. 3:2a lid 2 BW).

Opvolging onder bijzondere titel

Bij verkrijging van een legaat is sprake van rechtsopvolging onder bijzondere titel (art. 3:80 lid 3 BW). Rechtsopvolging onder bijzondere titel houdt in dat de goederen waarop een legataris recht heeft aan hem nog geleverd moeten worden conform de wettelijke leveringsformaliteiten die gelden voor het betreffende goed (art. 3:89 e.v. BW).³ De legataris heeft een tot *levering* strekkend vorderingsrecht op de erfgenamen, waarvan hij nakoming kan verlangen.⁴ Bij de afgifte van een legaat is van een *verdeling* van de nalatenschap derhalve geen sprake.

Bij verkrijging van een legaat is geen sprake van rechtsopvolging in de vermogensrechtelijke positie van de erflater (opvolging onder algemene titel (art. 3:80 lid 2 BW)), zoals bij een erfgenaam. De legataris is dan ook als zodanig niet aansprakelijk voor de schulden van de nalatenschap.

Boek 6 BW

Op de verbintenissen die door het legaat in het leven worden geroepen, zijn onder meer de bepalingen van titel 1 (dat handelt over verbintenissen in het algemeen) van Boek 6 BW (dat handelt over het algemeen gedeelte van het verbintenissenrecht) van toepassing, voor zover althans in Boek 4 BW daarvan voor het legaat geen afwijkende bepalingen zijn opgenomen. Relevante bepalingen van Boek 6 BW zijn bijvoorbeeld:

- natuurlijke verbintenis (art. 6:3 BW);
- voorwaardelijke verbintenissen (art. 6:21 e.v. BW);
- opeisbaarheid van een verbintenis (art. 6:38 BW);
- opschorting van een verbintenis (art. 6:52 BW);
- ingebrekestelling voor het intreden van verzuim (art. 6:82 BW);
- vermenging waardoor een verbintenis teniet gaat (art. 6:161 BW); en
- onvoorziene omstandigheden die kunnen leiden tot wijziging van (verbintenissen uit) een overeenkomst (art. 6:258 BW).

Ontstaan en opeisbaarheid van het legaat

Het vorderingsrecht van de legataris op grond van het legaat ontstaat met het overlijden van de erflater. Aanvaarding van het legaat is niet vereist om het vorderingsrecht te laten ontstaan (§ 3). Het legaat kan uiteraard worden verworpen door de legataris. Het legaat

³ Een dergelijke leveringshandeling wordt nog wel eens over het hoofd gezien. Zie bijvoorbeeld rechtbank Gelderland 3 februari 2023, [ECLI:NL:RBGEL:2023:547](#), in welk geval een recht van gebruik en bewoning niet was gevestigd ten gevolge waarvan de betrokkene geen recht of titel had om in de woning te verblijven. Zie ook rechtbank Limburg 14 februari 2024, [ECLI:NL:RBLIM:2024:818](#), in welk geval door deze omissie een woning nog in de ontbonden huwelijksgemeenschap viel en niet in de nalatenschap van vader.

⁴ In dit verband wordt ook wel gesproken van een *damnatielegaat* (waarbij de eigendom van het gelegateerde nog aan de legataris geleverd moet worden) in tegenstelling tot een *vindicatielegaat* (waarbij de eigendom van het gelegateerde automatisch bij het overlijden van de erflater overgaat op de legataris (ofwel een legaat met goederenrechtelijke werking)). Het Nederlandse erfrecht kent geen *vindicatielegaat*.

wordt meteen bij het overlijden van de erflater opeisbaar, behalve als het gaat om een gelegateerde geldsom (§ 7). Een legaat van een geldsom wordt in beginsel zes maanden na overlijden opeisbaar (art. 4:125 lid 1 BW). In het testament kan worden opgenomen dat het legaat pas later of al eerder opeisbaar is.

De legataris is een postconcurrente schuldeiser

Hoewel de legataris niet aansprakelijk is voor de schulden van de nalatenschap voelt een legataris het wel bij de afwikkeling van de nalatenschap als de erflater overladen is met schulden of als er sprake is van overlegatering. Een legaat is namelijk achtergesteld bij andere schulden van de nalatenschap (art. 4:120 lid 1 BW):

“Schulden van de nalatenschap uit een legaat worden slechts ten laste van de nalatenschap voldaan, indien alle andere schulden van de nalatenschap daaruit ten volle kunnen worden voldaan.”

Een legataris is weliswaar schuldeiser van de nalatenschap (art. 4:7 lid 1 onder h BW), maar een schuldeiser die als laatste in de rij van schuldeisers staat. Hij is een *postconcurrente schuldeiser*. De legataris staat in de rangorde van de schuldeisers van de nalatenschap achteraan. De vraag is dan wat er met de legaten gebeurt als niet alle schulden van de nalatenschap kunnen worden voldaan. Het korte antwoord daarop luidt dat als er meer schulden van de erflater dan bezittingen zijn, de legaten *verminderd* worden (§ 9). Als gevolg van de vermindering krijgt de legataris zogezegd een *haircut*.

Onderscheid met een testamentaire last

De kern van de testamentaire last is gelegen in het opleggen van een verplichting aan een erfgenaam of legataris, de lastplichtige genaamd (art. 4:130 lid 1 BW).⁵ Bij een testamentaire last bestaat die verplichting niet in de uitvoering van een legaat. Ook degene die met de afgifte van een legaat is belast, heeft een verplichting. Te denken valt bijvoorbeeld aan een erfgenaam die volgens de uiterste wil van de erflater ten laste van zijn erfrechtelijke verkrijging een bepaald legaat (een goed of een geldbedrag) aan iemand dient af te geven. Wat is dan het verschil tussen de ene en de andere verplichting, zodat bepaald kan worden wanneer in een concreet geval de testamentaire last dan wel het legaat ingezet moet worden?

Het kenmerkende verschil tussen het legaat en de testamentaire last schuilt daarin dat bij een legaat de legataris een vorderingsrecht heeft op de erfgenamen (art. 4:117 lid 1 BW). Een lastbevoordeelde van een testamentaire last heeft – anders dan de legataris – geen vorderingsrecht jegens de lastplichtige erfgenaam of legataris.⁶ De eenvoudige stelregel is daarom: bestaat er een vorderingsrecht, dan is er een legaat. Is dat niet het geval, dan is er een testamentaire last.

De legataris kan van zijn vorderingsrecht jegens de erfgenaam (of jegens een andere legataris bij een sublegaat (§ 2)) nakoming verlangen. Een lastbevoordeelde heeft die

⁵ Zie ook hoofdstuk 9 ('Testamentaire lasten. Over wensen van de erflater, lastige verplichtingen en ondraaglijke lasten').

⁶ MvA II, Parl. Gesch. InvW. Boek 4 BW, p. 1189.

mogelijkheid niet. De lastbevoordeelde kan geen nakoming van de verplichting uit hoofde van de testamentaire last van de lastplichtige vorderen. Als gevolg van het feit dat een vorderingsrecht aan de testamentaire last ontbreekt, is de last niet geschikt om iemand te bevoordelen. Bevoordeling van iemand dient in ons erfrechtelijk systeem met een volgens art. 4:42 lid 1 BW gesloten stelsel van uiterste wilsbeschikkingen door middel van een erfstelling (art. 4:115 BW) dan wel een legaat (art. 4:117 BW) te geschieden.

2. Soorten legaten

Legaten bestaan er in alle soorten en maten.

Prelegaat

Soms is de legataris tevens erfgenaam. Men spreekt dan van een prelegaat. De erfgenaam krijgt iets vooraf of bij vooruitmaking. De erflater wil dan zeker weten dat een bepaalde erfgenaam een bepaald goed krijgt, al dan niet tegen betaling (legaat tegen inbreng van de waarde in de nalatenschap). Soms wordt een prelegaat ingezet om één of meer kinderen te compenseren voor een bevoordeling bij leven van de erflater van een ander kind dat bijvoorbeeld al een eigenwoningschenking heeft ontvangen of anderszins is bevoordeeld. Ook is het mogelijk om het ene kind - het bekende oogappeltje - boven het andere kind te bevoordelen met een prelegaat.

Er bestaat overigens geen verschil met een gewoon legaat aan een willekeurige derde. De gewone regels voor legaten zijn onverkort van toepassing op een aan een erfgenaam toegekend legaat.

Sublegaat

Bij het toekennen van een legaat kan de erflater bepalen dat een legaat ten laste van een bepaalde persoon (meestal een erfgenaam) komt. De persoon ten laste van wie het legaat komt, kan ook een legataris zijn (art. 4:117 lid 2 BW). Een sublegaat is een legaat dat ten laste komt van een legataris.

Voorbeeld

Erflater kent ten laste van zijn erfgenamen een legaat toe aan Florine van € 10.000 en een legaat van € 2.500 aan Madeleine. Ten aanzien van dit laatste legaat heeft de erflater bepaald dat dit ten laste komt van het legaat van Florine. Voor de uitbetaling van haar sublegaat van € 2.500 zal Madeleine (als sublegataris) zich tot Florine (legataris) moeten wenden, en niet tot de erfgenamen.

Keuzelegaat

Een keuzelegaat is een bepaling in een testament waarin een erflater aan een persoon de bevoegdheid verleent om binnen een bepaalde termijn een keuze te maken uit de

nagelaten goederen.⁷ Daaraan kan de betaling van een vergoeding worden verbonden (keuzelegaat tegen inbreng van de waarde in de nalatenschap). De legataris wordt dan verplicht om een zeker bedrag te vergoeden aan de nalatenschap. Op deze wijze gaat het legaat niet ten koste van de nalatenschap. De legataris verkrijgt als het ware een recht om een goed uit de nalatenschap te kopen. De inbreng van de waarde van het gelegateerde goed is een sublegaat van contanten aan de erfgenamen.

Veelal wordt een keuzelegaat toegekend aan de langstlevende echtgenoot, die het recht heeft om te bepalen welke goederen hij in eigendom wenst te verkrijgen uit de nalatenschap. Vaak wordt bepaald dat de inbreng van de waarde pas op een later moment behoeft plaats te vinden, bijvoorbeeld bij het overlijden van de langstlevende.

Met het keuzelegaat ontstaat flexibiliteit bij de verdeling van de goederen van de nalatenschap tussen de langstlevende ouder en de kinderen.

Voorbeeld

“Ik legateer aan mijn echtgenote X alle goederen van mijn nalatenschap die zij zal verkiezen, tegen inbreng van de waarde daarvan in mijn nalatenschap.”

Opvul- en afvullegaat

Met behulp van een opvullegaat kan de langstlevende echtgenoot optimaal gebruik maken van de partnervrijstelling ad ca. € 795.156 (2024) voor de erfbelasting. Met het opvullegaat, dat ten laste van de kinderen komt, kan de langstlevende echtgenoot zijn erfrechtelijke verkrijging aanvullen, zodat per saldo geen erfbelasting over de erfdelen van de kinderen betaald behoeft te worden. Door gebruik te maken van het opvullegaat wordt de erfrechtelijke verkrijging van de kinderen onder het bedrag van de kindvrijstelling ad ca. € 25.187 (2024) gebracht. Het opvullegaat wordt gewoonlijk gecombineerd met een afvullegaat.

Een afvullegaat is een aanvullend legaat dat een met het opvullegaat vergelijkbare doelstelling heeft: vrijstelling- en tariefoptimalisatie. Met het afvullegaat wordt beoogd te bereiken dat de erfrechtelijke verkrijgingen van de langstlevende echtgenoot en die van de andere erfgenamen tegen hetzelfde marginaal tarief⁸ worden belast. Het afvullegaat gaat dus niet alleen over het optimaal gebruikmaken van de partnervrijstelling van de langstlevende voor de erfbelasting (zoals bij het opvullegaat gebeurt), maar ook over een optimale spreiding tussen de erfrechtelijke verkrijgers, te weten de langstlevende en de kinderen.⁹

⁷ Indien in het keuzelegaat geen termijn is opgenomen waarbinnen de keuze moet worden gemaakt door de legataris, kan door de erfgenamen aan de legataris een redelijke termijn worden gesteld waarbinnen duidelijkheid moet worden verschaft omtrent de keuze. Zie ook art. 4:201 lid 2 BW, welke bepaling van belang kan zijn voor een sublegataris. Die termijnstelling vereist evenwel de tussenkomst van de kantonrechter.

⁸ Het marginaal tarief is het belastingpercentage dat van toepassing is op een extra erfrechtelijke verkrijging. Zo kennen de ‘nabijen’ een tarief van 10% en 20%, waarbij het hogere tarief van 20% geldt bij een belaste erfrechtelijke verkrijging van meer dan € 152.368 (2024).

⁹ Zie verder hoofdstuk 30 (‘Spelen met de rente, minuscule erfdelen en opvul- en afvullegaten’, § 6).

Vruchtgebruiklegaat

Een regelmatig in testamenten voorkomend legaat is het legaat van vruchtgebruik. De erflater kan het vruchtgebruik van een bepaald goed of van (een deel van) de nalatenschap legateren aan een bepaalde persoon. De vestiging van het vruchtgebruiklegaat moet geschieden door de erfgenamen. Op hen drukt het legaat van vruchtgebruik. Gelet op het feit dat een legaat een schuld van de nalatenschap is, is een door de erflater benoemde executeur bevoegd het vruchtgebruik te vestigen namens de erfgenamen (art. 4:7 lid 1 onder h en art. 4:144 BW).¹⁰

Op het vruchtgebruik zijn de voorschriften van titel 8 van Boek 3 BW (art. 3:201 e.v. BW) van toepassing. Zo kan het vruchtgebruik niet worden gevestigd voor langer dan het leven van de vruchtgebruiker (art. 3:203 BW). Bij een vruchtgebruiklegaat gelden ook de dwingendrechtelijke voorschriften van titel 8, en dat zijn voorschriften die de erflater niet kan uitsluiten (art. 3:205 lid 5 BW). Zo moet de vruchtgebruiker een boedelbeschrijving opmaken van de aan het vruchtgebruik onderworpen goederen (art. 3:205 lid 1 BW) en een jaarlijkse opgave doen van de goederen die niet meer aanwezig zijn, van de goederen die daarvoor in de plaats zijn gekomen, en van de voordelen die de goederen hebben opgeleverd en die geen vruchten zijn (art. 3:205 lid 4 BW). De vruchtgebruiker (veelal de langstlevende echtgenoot) moet verder op verzoek van de erfgenamen (veelal de kinderen) de goederen die hij in vruchtgebruik heeft jaarlijks tonen (art. 3:206 BW). Die toonplicht speelt niet indien de vruchtgebruiker zekerheid stelt (art. 3:206 BW).

Aan de vruchtgebruiker kan bij testament de bevoegdheid worden toegekend om de aan het vruchtgebruik onderworpen goederen te vervreemden en daarop in te teren (art. 3:215 BW). Zo krijgt de vruchtgebruiker een positie als ware hij eigenaar van de goederen waarop het vruchtgebruik betrekking heeft. Oorspronkelijk was dit niet het uitgangspunt van het recht van vruchtgebruik. Vaak is het doel van een vruchtgebruiktestament om de goederen te behouden voor de bloot-eigenaren, bijvoorbeeld de eigen kinderen of verdere familie. Soms wordt het vruchtgebruik (veelal in combinatie met een keuzelegaat) ingezet met fiscale motieven (bijvoorbeeld een onbelaste waardestijging bij de bloot-eigenaar¹¹).

Bij het eindigen van het vruchtgebruik, bijvoorbeeld door overlijden, kan het zo zijn dat, indien vervreemdings- en verteringsbevoegdheid aan de vruchtgebruiker is toegekend, niet meer alle goederen waarop het vruchtgebruik oorspronkelijk is gevestigd, aanwezig zijn. Zelfs is het mogelijk dat de vruchtgebruiker deze goederen of wat daarvoor in de plaats is gekomen, volledig heeft opgemaakt. Het vruchtgebruik met vervreemdings- en verteringsbevoegdheid wordt vaak ingezet indien de testateur iemand eigenlijk eigenaar wil maken, maar het vestigen van een recht van vruchtgebruik fiscaal voordeliger is.

Anders dan normaal geldt voor een legataris, moet de vruchtgebruiker van een nalatenschap (of een evenredig deel daarvan) onder omstandigheden volgens de wet wel bepaalde schulden van de nalatenschap voldoen (art. 3:222 BW).

¹⁰ In dit verband kan ook wel de term 'legatenexecuteur' gehanteerd worden. Indien aan de langstlevende echtgenoot één of meer legaten afgegeven dienen te worden, kan het van pas komen dat de langstlevende tot executeur is benoemd. De langstlevende echtgenoot is dan niet meer afhankelijk van de kinderen om de legaten aan zichzelf te leveren (of af te geven in notarieel jargon).

¹¹ Art. 10 SW mist voor wat betreft de waarde-aangroei bij de bloot-eigenaren (de kinderen) toepassing omdat de langstlevende ouder het vruchtgebruik krachtens erfrecht heeft verkregen. Zie daarvoor verder hoofdstuk 29 ('Belastingheffing bij schenking en overlijden', § 11.6).

Quasi-legaat

Soms worden overeenkomsten ter zake des doods gesloten die sterk op legaten lijken. Vandaar de benaming: quasi-legaten. Stel dat een auto wordt geschonken, af te halen bij overlijden van de schenker. In dat geval is de schenker een overeenkomst aangegaan die een bevoordeling van de begiftigde behelst en die pas werkt na zijn overlijden. Van een legaat is in dit geval geen sprake. Door dit soort overeenkomsten aan te gaan, zou de erfflater zijn nalatenschap kunnen uithollen ten detrimente van zijn schuldeisers (waaronder ook de legitimarissen). Om die reden worden deze overeenkomsten ter zake des doods in bepaalde opzichten gelijkgesteld aan legaten.¹² Het gaat daarbij volgens art. 4:126 BW om: (i) schenkingen en giften ter zake des doods, (ii) verblijvingsbedingen, (iii) sommenverzekeringen die een gift inhouden en (iv) omzettingen van natuurlijke verbintenissen in rechtens afdwingbare verbintenissen.

Legaat vrij van recht

De legataris is een erfrechtelijke verkrijger en is daarmee aan de heffing van erfbelasting op grond van de Successiewet onderworpen (art. 1 lid 1 onder 1° SW). Een legaat vrij van recht roept voor de erfgenamen de verplichting tot uitvoering van het legaat in het leven, maar kent aan de legataris tevens het recht toe te vorderen dat de erfgenamen de ter zake van het legaat verschuldigde erfbelasting voor hun rekening nemen. De bepaling dat het legaat 'vrij van recht' is, is een legaat en geen testamentaire last.

Legaat met een nabootsing van erfgenaamschap

Het legateren aan een stichting "*als ware deze erfgenaam*" (ook wel quasi-erfgenaam genoemd) is een gebruikelijke manier om een goede doelen-stichting in economische zin wél te behandelen als erfgenaam, maar te voorkomen dat deze - kort gezegd - aan de verdelingstafel komt te zitten en medezeggenschap heeft over de wijze van verdeling van de nalatenschap (vgl. art. 3:170 BW). Een andere reden - maar dan vanuit de visie van de goede doelen-stichting - zal zijn dat erfgenaamschap ook leidt tot aansprakelijkheid voor de schulden van de nalatenschap (vgl. art. 4:182 BW, de saisine-regel), maar dat die aansprakelijkheid voor schulden van de nalatenschap niet bestaat voor de legataris.

Voorbeeld

"Ik legateer aan Het Nederlandse Rode Kruis een bedrag gelijk aan de waarde van een erfdeel als ware het Rode Kruis voor de helft erfgenaam geweest in mijn nalatenschap."

Het Nederlandse Rode Kruis deelt als gevolg hiervan voor de helft mee in de nalatenschap. Met dit legaat wordt in verbintenisrechtelijke zin erfgenaamschap nagebootst. Dat betekent mijns inziens ook dat de legataris meedoet in het erfrechtelijke systeem van Boek 4 BW *alsof* deze erfgenaam is (als quasi-erfgenaam derhalve). Het meedoen alsof de legataris een erfgenaam is voor een bepaald erfdeel, speelt zich bijvoorbeeld af op het terrein van: (i) aanwas (art. 4:48 BW) en (ii) inkorting (art. 4:87 BW). Ter toelichting op deze erfrechtelijke leerstukken vermeld ik het volgende. Bij *aanwas* gaat het erom of het vrijvallende erfdeel

¹² Zie ook hoofdstuk 8 ('*In the twilight zone* van het erfrecht: de quasi-legaten van art. 4:126 BW').

van een legitimaris als gevolg van een beroep op de legitieme portie niet alleen aanwast bij de overige erfgenamen, maar ook bij de quasi-erfgenaam. *Inkorting* houdt in dat de rekening van de legitieme portie ten laste gebracht wordt van de erfgenamen en de legatarissen, tezamen de makingen als genoemd in art. 4:87 BW.

Ter verduidelijking wordt het volgende voorbeeld gegeven. Stel dat er drie testamentaire erfgenamen zijn, elk met een erfdeel van 1/3. Verwerpt één van de drie erfgenamen de nalatenschap en voorziet het testament niet in plaatsvervulling (oftewel een subsidiaire erfstelling), dan wast het verworpen erfdeel van 1/3 automatisch bij de beide andere erfgenamen pro rata parte aan (art. 4:48 BW). Beide erfgenamen hebben dan een erfdeel van 1/2. Stel nu dat er naast twee erfgenamen ook een legataris is met een legaat als ware deze voor 1/3 erfgenaam geweest in de nalatenschap. Indien één van de twee erfgenamen de nalatenschap verwerpt, kan met betrekking tot het vrijvallende erfdeel óók bij de legataris als quasi-erfgenaam aanwas plaatsvinden nu dit uit het testament voortvloeit. De legataris doet dan in het erfrechtelijke systeem mee *alsof* deze erfgenaam is (als quasi-erfgenaam), zij het met uitsluitend een verbintenisrechtelijke aanspraak.

Dit soort uitlegperikelen ontstaat indien legaten in testamenten niet of onvoldoende worden uitgeschreven (vgl. § 18).

3. Aanvaarding en verwerping van het legaat

Een legaat geeft de legataris een vorderingsrecht. De legataris behoeft het legaat niet expliciet te aanvaarden (art. 4:201 lid 1 BW).¹³ Hij verkrijgt het legaat van rechtswege. De legataris heeft wel de bevoegdheid het legaat te verwerpen zolang het niet is aanvaard. De verwerping van een legaat moet "*op ondubbelzinnige wijze*" geschieden, maar is aan geen vorm gebonden (art. 4:201 lid 3 BW). De legataris zal bijvoorbeeld voor verwerping van het legaat kunnen kiezen als de aan het goed verbonden schulden en/of kosten hoger zijn dan de waarde ervan.

Het kan voorkomen dat een legataris draait met het maken van een keuze om het legaat al dan niet te verwerpen. Op verzoek van een belanghebbende kan de kantonrechter aan de legataris een termijn stellen, waarbinnen deze moet verklaren of hij het legaat al dan niet verwerpt (art. 4:201 lid 2 BW).¹⁴ Deze termijn vangt aan vanaf de dag nadat de beschikking van de kantonrechter aan de legataris is betekend. Bij gebreke van een verklaring binnen de gestelde termijn verliest de legataris de bevoegdheid het legaat te verwerpen.

4. Ten laste van wie komt het legaat?

Een legaat komt ten laste van de gezamenlijke erfgenamen, tenzij de erflater heeft bepaald dat de verplichting rust op één of meer bepaalde erfgenamen of legatarissen (art. 4:117 lid 2 BW). Is de verplichting om het legaat na te komen op een legataris gelegd, dan spreekt men van een sublegaat (§ 2).

¹³ Zie ook hoofdstuk 11 ('Doet-ie 't of doet-ie 't niet? Over erfopvolging, zuivere of beneficiare aanvaarding en verwerping van de nalatenschap', § 8).

¹⁴ Deze beschikking van de kantonrechter is niet vatbaar voor hoger beroep (art. 676a onder p Rv). Zie ook hoofdstuk 25 ('Procederen over erfenissen', § 18.3).

Is de prestatie uit hoofde van het legaat deelbaar (bijvoorbeeld het legaat van een geldsom), dan zijn de met het legaat belaste erfgenamen ieder voor een deel, evenredig aan zijn erfdeel, verbonden, tenzij de erflater anders heeft beschikt (art. 4:117 lid 3 BW). Is de prestatie ondeelbaar, dan zijn de erfgenamen hoofdelijk voor het geheel verbonden.

5. Bestaanseis

De erflater is geheel vrij in zijn keuze om een legaat aan een bepaalde persoon toe te kennen. De enige beperking daarbij is dat de legataris moet bestaan bij het opvallen van de nalatenschap (art. 4:56 lid 1 BW). Is de legataris overleden bij het opvallen van de nalatenschap, dan komt het legaat te vervallen. Aan de making kan wegens het niet voldaan zijn aan de bestaanseis geen rechten worden ontleend, ook niet door de rechtsopvolgers van de legataris.

In de omschrijving van het legaat in art. 4:117 lid 1 BW komen de woorden “*daarbij aangewezen*”, die wel voorkomen in de omschrijving van de erfstelling in art. 4:115 BW, niet voor. Dat betekent dat de legataris bij het opvallen van de nalatenschap niet aanstonds identificeerbaar behoeft te zijn.¹⁵

Voorbeeld

“Ik legateer een bedrag van € 10.000 aan de eerste winnaar na mijn overlijden van het TV-programma ‘De slimste mens’.”

Uitzonderingen bestaan op deze bestaanseis van art. 4:56 lid 1 BW. Zo kunnen bij een tweetrapsmaking ook ongebornen erfrechtelijk bedacht worden.¹⁶

6. Legataris als schuldeiser van de nalatenschap

De legataris is een schuldeiser van de nalatenschap (indien het vorderingsrecht ten laste van alle erfgenamen komt) (art. 4:7 lid 1 onder h BW). De legataris kan zijn vordering verhalen op de goederen van de nalatenschap (art. 4:184 lid 1 BW).

Kennisgeving van het legaat aan de legataris

Een legataris kan zijn vordering jegens de nalatenschap slechts geldend maken als hij daarvan op de hoogte is gesteld. Degenen op wie een legaat rust, alsmede de executeur, dragen zorg dat de legataris zo spoedig mogelijk van het legaat wordt kennis gegeven, aldus art. 4:119 eerste zin BW. In de praktijk blijkt echter dat niet elk legaat bij de legataris terecht komt. De verklaring daarvoor zal zijn dat er nu eenmaal een inherent tegenstrijdig belang bestaat tussen de erfgenaam en de legataris. Om die reden wordt wel bepleit dat een notaris vanwege zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid en ook al heeft de notaris

¹⁵ MvT, Parl. Gesch. InvW. Boek 4 BW, p. 2001.

¹⁶ Zie daarvoor verder hoofdstuk 10 (‘Over eigen en andermans graf heen regeren met voorwaardelijke makingen.’, § 5)

slechts een beperkte opdracht om enkel een verklaring van erfrecht op te stellen, de legatarissen op de hoogte moet stellen van hun aanspraken op grond van het testament. Een ander probaat middel om te verzekeren dat aan de wil van de erflater daadwerkelijk in volle omvang uitvoering wordt gegeven, is de benoeming van een onafhankelijke executeur in het testament.

Postconcurrente schuldeiser

De legataris is een bijzondere schuldeiser; zijn vordering is ten opzichte van de vorderingen van de andere schuldeisers van de nalatenschap achtergesteld. Art. 4:120 lid 1 BW bepaalt dat de schulden van de nalatenschap uit een legaat slechts ten laste van de nalatenschap worden voldaan, indien alle andere schulden van de nalatenschap daaruit ten volle kunnen worden voldaan. De legataris is daarmee een postconcurrente schuldeiser van de nalatenschap, de laatste in rang. Voor zover de nalatenschap niet toereikend is om de legaten te voldoen, dienen de legaten *verminderd* te worden (§ 9).

Overlegatering

Het is mogelijk dat de erflater in zijn testament meer legaten heeft toegekend dan zijn vermogen na voldoening van de overige schulden van de nalatenschap groot blijkt te zijn. Zie verder § 9 voor vermindering van legaten. Een probaat beschermingsmiddel voor de erfgenamen tegen overlegatering (en andere schulden van de nalatenschap) is beneficiaire aanvaarding van de nalatenschap.¹⁷

Tegen het ontstaan van overlegatering door het verrichten van allerlei onverplichte en nadelige rechtshandelingen van de erflater kan een legataris stellig niet opkomen met behulp van de actio Pauliana (art. 3:45 e.v. BW).¹⁸ Ons Nederlands erfrecht kent nu eenmaal geen contractueel erfrecht, zodat een erflater ook niet bindend kan testeren. De legataris verkrijgt zijn recht uit het legaat pas na het overlijden van erflater (vgl. art. 4:42 lid 1 BW), zodat er voordien geen rechtsbestand bestaat. De legataris is bovendien een postconcurrente schuldeiser.

7. Opeisbaarheid van legaten

In beginsel is het legaat onmiddellijk opeisbaar bij het overlijden van de erflater, tenzij de erflater anders in zijn testament heeft bepaald (art. 6:38 BW). Een legaat van een geldsom wordt zes maanden na het overlijden van de erflater opeisbaar, tenzij de erflater anders heeft bepaald (art. 4:125 lid 1 BW). De erfgenamen hebben zo even de tijd om de

¹⁷ Zie daarvoor verder hoofdstuk 11 ('Doet-ie 't of doet-ie 't niet? Over erfopvolging, zuivere of beneficiaire aanvaarding en verwerping van de nalatenschap', § 11).

¹⁸ Ten onrechte anders rechtbank Limburg 7 augustus 2024, [ECLI:NL:RBLIM:2024:5313](https://ecli.nl/RBLIM:2024:5313). In dat geval had erflater bij leven zijn bedrijf en bedrijfsgebouwen in eigendom overgedragen aan gedaagde en een groot deel van de overnamesom kwijtgescholden of geschonken. Erflater had bij testament gedaagde benoemd tot zijn enig erfgenaam, onder de last van een aantal legaten. De legaten konden niet geheel uit de nalatenschap worden voldaan. De erfgenaam had de nalatenschap beneficiair aanvaard. De legatarissen hebben de kwijschelding/schenking buitengerechtelijk vernietigd en vorderden in de procedure betaling van het restant van het legaat door gedaagde.

liquiditeiten bijeen te krijgen om de schuld uit hoofde van het legaat te voldoen. Zo nodig kan de schuldenaar een beroep doen op de kantonrechter om wegens gewichtige redenen een betalingsregeling te verkrijgen (art. 4:125 lid 3 en art. 4:5 BW).

Boek 4 BW kent nog een andere faciliteit om eventuele betalingsproblemen bij de schuldenaar van een legaat te voorkomen. Op grond van art. 4:125 lid 2 BW kan een erfgenaam aan wie een goed van de nalatenschap is gelegateerd tegen vergoeding van de waarde of een gedeelte daarvan, de betaling van die vergoeding opschorten tot de verdeling van de nalatenschap, tenzij de erflater anders heeft beschikt.¹⁹

Het is niet altijd duidelijk wanneer een bij testament toegekend legaat opeisbaar is. Zo komt de volgende testamentaire bepaling wel voor:

“Ik legateer af te geven binnen één jaar na mijn overlijden een [onroerende zaak].”

Bij zowel de erfgenaam die het legaat moet afgeven als de legataris die recht heeft op afgifte van het legaat, komt de vraag op wanneer het legaat moet zijn afgegeven. In juridische termen uitgedrukt: wanneer is het legaat in dit geval opeisbaar? Het opeisbaar zijn van een legaat heeft allerlei juridische gevolgen. Zo kan de legataris na opeisbaarheid van het legaat daarvan nakoming verlangen én kan er aanspraak worden gemaakt op verzuimrente als de erfgenaam-schuldenaar met de nakoming van het legaat in gebreke is. Ook de vruchten van het gelegateerde goed komen de legataris toe vanaf het moment dat het legaat opeisbaar is (§ 8). Onder ‘vruchten’ kan onder meer worden gedacht aan de huurpenningen van een gelegateerde onroerende zaak in verhuurde staat. Het is dus van groot belang om vast te stellen vanaf welk moment het legaat opeisbaar is.

De rechtbank Noord-Holland heeft zich bij vonnis van 5 februari 2020, [ECLI:NL:RBNHO:2020:648](#), uitgelaten over de vraag wanneer een legaat van enkele tientallen verhuurde garageboxen opeisbaar is geworden. Het testament van erflater bevatte de hiervoor geciteerde passage over een binnen één jaar af te geven legaat. De erfgenaam stelde zich op het standpunt dat het legaat pas één jaar na overlijden opeisbaar was. De erfgenaam maakte daarom aanspraak op de huurpenningen van de garageboxen tot het moment van afgifte van het legaat, derhalve gedurende het gehele jaar vanaf het overlijden van de erflater. De levering van de garageboxen heeft uiteindelijk plaatsgevonden één jaar na het overlijden. De legataris stelde zich op het standpunt dat het legaat opeisbaar was op het moment van overlijden, zodat de huurpenningen al vanaf dat moment aan hem toekwamen.

De rechtbank heeft de legataris in het gelijk gesteld, en wel om de volgende redenen. Het uitgangspunt voor de opeisbaarheid van een legaat is art. 6:38 BW, te weten opeisbaarheid per overlijdensdatum. De verbintenis uit het legaat kan terstond worden

¹⁹ Zie bijvoorbeeld het vonnis van de rechtbank Zeeland-West-Brabant van 9 augustus 2023, [ECLI:NL:RBZWB:2023:6137](#). In dat geval werd art. 4:125 lid 2 BW analoog toegepast op het geval dat een ten laste van een erfgenaam-legataris, aan wie een legaat van een onroerende zaak was vermaakt en ook een sublegaat van enige geldbedragen was opgelegd dat opeisbaar was, maar de nalatenschap nog niet was verdeeld. De betrokken sublegataris kon met overeenkomstige toepassing van art. 4:125 lid 2 BW de afgifte van het sublegaat opschorten. Gelet op de hoogte van het ten laste van de erfgenaam-legataris gelegateerde bedrag aan de erfgenamen, is dit sublegaat volgens de rechtbank de facto gelijk te stellen met een legaat tegen vergoeding van de waarde, althans een relevant deel daarvan.

nagekomen en daarvan kan terstond nakoming worden verlangd. Dat is alleen anders indien in het testament een “*tijd voor de nakoming is bepaald*” (art. 6:38 BW). De vraag was of de erflater dat hier heeft gedaan. Met behulp van uitleg van het testament heeft de rechtbank geconcludeerd dat erflater met de aangehaalde zinsnede niet heeft beoogd, en daarmee niet heeft bepaald, dat de erfgenaam gedurende de periode van één jaar recht heeft op de vruchten van het legaat. De termijn van één jaar moet slechts worden beschouwd als een aansporingstermijn²⁰ voor de erfgenaam om tot afgifte over te gaan.

De conclusie luidt dat de legataris meteen na het overlijden aanspraak kan maken op afgifte van het legaat en ook dat hij onmiddellijk recht heeft op de huurpenningen van het gelegateerde goed. Dat het legaat pas na één jaar na het overlijden is afgegeven, maakt dat niet anders.

8. Vruchten van legaten

Aan wie komen na het overlijden van de erflater de vruchten toe van een legaat van een goed of een vruchtgebruik daarop? Het vruchtgebruik kan zich uitstrekken over de gehele nalatenschap of een aandeel daarin. Art. 4:124 BW bepaalt dat de legataris recht heeft op de vruchten die de erfgenamen hebben geïnd nadat zijn vordering uit hoofde van het legaat opeisbaar is geworden. De erflater kan evenwel anders beschikken. Veelal wordt door de erflater in de uiterste wil bepaald dat de legataris recht heeft op de vruchten vanaf de sterfdatum.

De legataris moet ermee rekening houden dat de rechtsvordering tot uitkering van de na de opeisbaarheid geïnde vruchten verjaart door verloop van drie jaar nadat zij zijn geïnd (eveneens art. 4:124 BW).

9. Vermindering van legaten

Voor schulden uit legaten geldt dat deze slechts ten laste van de nalatenschap behoeven te worden voldaan, indien alle andere schulden daaruit geheel kunnen worden voldaan (§ 6). Indien en voor zover de nalatenschap niet toereikend is om de schulden uit de legaten te voldoen uit de erfdelen van de erfgenamen op wie zij rusten, worden de legaten verminderd (art. 4:120 lid 2 BW).

In beginsel vindt vermindering van legaten naar evenredigheid plaats. Op die hoofdregel bestaan evenwel twee uitzonderingen (art. 4:120 lid 3 BW). *Ten eerste* kan uit de uiterste wil een andere wijze van vermindering voortvloeien. *Ten tweede* komt de

²⁰ Zie in deze zin ook rechtbank Gelderland 21 februari 2024, [ECLI:NL:RBGEL:2024:810](#): “De rechtbank overweegt dat volgens vaste jurisprudentie (ECLI:NL:HR:1994:ZC1374) een aan een legaat verbonden tijdsbepaling niet kan worden aangemerkt als een afzonderlijke verplichting, die bestaat naast en moet worden onderscheiden van de uit het legaat voortvloeiende verbintenis. De aan het legaat verbonden tijdsbepaling levert slechts een nadere omlijning op van de ingevolge het legaat bestaande verplichting het gelegateerde aan de legataris af te geven. Dit betekent dat de tijdsbepaling van vijftien maanden slechts kan worden aangemerkt als een aansporingstermijn. De rechtbank zal daarom voor recht verklaren dat het in het testament gelegateerde vruchtgebruik nog rechtsgeldig gevestigd kan worden en niet is vervallen door het verstrijken van vijftien maanden sinds het overlijden van erflater.” In het citaat wordt verwezen naar HR 27 mei 1994, NJ 1994/536.

verplichting uit hoofde van een legaat na de andere voor vermindering in aanmerking voor zover de prestatie is te beschouwen als voldoening aan een natuurlijke verbintenis van de erflater (art. 6:3 BW).

Vermindering van een legaat geschiedt door een verklaring aan de legataris door de met het legaat belaste erfgenamen of de langstlevende echtgenoot van de erflater in het geval de nalatenschap is verdeeld overeenkomstig art. 4:13 BW (de wettelijke verdeling van de nalatenschap). Voor zover de prestatie aan de legataris reeds is verricht, blijft de rechtsgrond daarvoor in stand, behoudens de mogelijkheid van terugvordering en verhaal door de vereffenaar als bedoeld in art. 4:216 en art. 4:220 lid 3 BW.²¹

De erfgenamen die de nalatenschap zuiver aanvaard hebben, blijven - ondanks de vermindering van de legaten - jegens de legataris aansprakelijk voor het geheel (art. 4:120 lid 5 BW). Bij zuivere aanvaarding van de nalatenschap komt aldus ook het verminderde gedeelte van het legaat voor inning en uitwinning in aanmerking, en wel ten laste van het eigen vermogen van de zuiver aanvaard hebbende erfgenaam. Dit betekent dat de legataris zijn vordering uiteindelijk voor 100% voldaan zal krijgen, en wel ten dele uit de nalatenschap en voor het verminderde gedeelte van het legaat uit het eigen vermogen van de erfgenamen die de nalatenschap zuiver aanvaard hebben. De legataris kan verhaal nemen op de nalatenschap als afgescheiden vermogen. Wat betreft het verhaal voor het verminderde gedeelte van het legaat zal de legataris verhaal moeten nemen op het eigen vermogen van de erfgenaam en daarbij zal hij moeten concurreren met de overige privéschuldeisers van de erfgenaam.

Voorbeeld

Stel dat de nalatenschap, waartoe erfgenaam X gerechtigd is, bestaat uit een woning ter waarde van € 200.000, een banktegoed van € 100.000 en schulden van € 60.000, terwijl erflater het huis gelegateerd heeft aan A en een geldbedrag van € 100.000 aan B gelegateerd heeft. Met het overlijden van erflater heeft A een vordering op de erfgenaam tot levering van het huis gekregen en B een vordering tot betaling van € 100.000. Die vorderingen zouden voldaan kunnen worden door levering van het huis aan A en overboeking van het hele banktegoed aan B, maar dat mag dus niet. Eerst zullen de andere schulden van de nalatenschap voldaan moeten worden, waarna de nalatenschap nog bestaat uit een huis van € 200.000 en een banktegoed van € 40.000 en dat is dus niet toereikend is om beide legatarissen te voldoen.

Hun legaten zullen dan, naar evenredigheid, verminderd worden. De waarde van het legaat van A wordt verminderd tot € 160.000 en het legaat van B tot € 80.000. A is na die vermindering wel bevoegd om volledige voldoening van het legaat van de woning te verlangen, als hij het bedrag van de vermindering van het legaat in geld 'oplegt' (§ 10). De legataris kan in dat geval van erfgenaam X verlangen dat het gelegateerde huis ter waarde van € 200.000 aan hem geleverd wordt, waarbij hij € 40.000 aan de nalatenschap vergoedt. Daarmee zal het totale banktegoed € 80.000 worden, zodat de erfgenaam aan B € 80.000 kan uitkeren. Als A geen gebruik zou maken van zijn bevoegdheid om onder opleg van € 40.000 levering van het gelegateerd huis te verlangen, kan de erfgenaam volstaan hem de waarde van het verminderde legaat - in totaal € 160.000 - uit te keren. Daarvoor zal het huis dan wel te gelde gemaakt moeten worden.

²¹ Zie daarvoor hoofdstuk 16 ('Vereffening van de nalatenschap', § 5.7).

Als een legataris door vermindering van zijn legaat minder uit de nalatenschap verkrijgt dan wat de erflater hem gegund had, wil dat overigens niet altijd zeggen dat hij met dat mindere genoeg moet nemen. Ondanks de vermindering van het legaat blijft - zoals hiervoor vermeld - de zuiver aanvaard hebbende erfgenaam die met zijn gehele vermogen aansprakelijk is gehouden tot voldoening van het geheel (art. 4:120 lid 5 BW).

Voorbeeld

Erflater A laat achter zijn drie kinderen B, C en D. In zijn uiterste wil heeft hij twee legaten vermaakt aan K en L, elk € 40.000. Het actief van de nalatenschap van A bedraagt € 100.000. Het overige passief bedraagt € 50.000. Erflater heeft dus aan legaten meer vermaakt dan het saldo van de nalatenschap (€ 50.000). Stel dat B, C en D de nalatenschap zuiver aanvaard hebben. De totale vordering van K en L bedraagt € 80.000 en dat is meer dan het saldo van de nalatenschap. Voor € 50.000 kan verhaal genomen worden op de nalatenschap. De vorderingen van K en L op de nalatenschap uit hoofde van de legaten worden evenredig verminderd met elk € 15.000. Het tekort van € 30.000 kunnen K en L verhalen op het eigen vermogen van B, C en D en daarbij concurreren K en L met de privé-schuldeisers van B, C en D.

Door beneficiaire aanvaarding van de nalatenschap kan een erfgenaam aan uitwinning van zijn eigen vermogen door schuldeisers van de nalatenschap ontkomen. Ook is mogelijk dat de erfgenaam de nalatenschap verwerpt. In dat geval vindt er in het testamentaire erfrecht aanwas plaats (art. 4:48 BW), zodat de andere erfgenamen een groter erfdeel krijgen. Dat leidt er dan wel toe dat deze erfgenamen in beginsel ook de verplichting krijgen om het legaat te voldoen (art. 4:118 lid 1 BW). De erfgenamen kunnen evenwel volstaan met uitkering aan de legataris van hetgeen zij in de plaats van de belaste persoon uit de nalatenschap genieten of de waarde daarvan. Zie daarvoor het volgende voorbeeld.

Voorbeeld

Erflater A laat achter zijn drie kinderen B, C en D. In zijn uiterste wil heeft hij een legaat aan X vermaakt ter grootte van € 20.000, dat alleen ten laste komt van erfgenaam B. De nalatenschap bedraagt € 45.000. Dat is voor elk van de drie erfgenamen een erfdeel ter grootte van € 15.000. Dit houdt ook in dat B uit zijn erfdeel € 15.000 en ten laste van zijn eigen vermogen € 5.000 aan X zou moeten voldoen. B verwerpt daarom de nalatenschap. De twee overige erfgenamen (C en D) erven thans elk uit de nalatenschap € 22.500. Uit de nalatenschap van A van € 45.000 kan het legaat van X van € 20.000 worden voldaan, maar dat zou dan wel ten koste van de erfdelen van C en D gaan. Dat heeft erflater A echter niet gewenst, aangezien hij het legaat uitsluitend ten laste van B heeft gebracht. C en D kunnen volstaan met het uitkeren van € 15.000 aan X, en dat is gelijk aan *“hetgeen zij in de plaats van de belaste persoon uit de nalatenschap genieten of de waarde daarvan”* (art. 4:118 lid 1 BW).

10. Inkorting of vermindering van legaten; opleg

Bij inkorting (in een geval dat een beroep door een legitimaris is gedaan op de legitieme portie) of vermindering (in een geval dat de schuld uit een legaat niet geheel uit de nalatenschap kan worden voldaan) van het legaat kan de legataris ervoor kiezen volledige voldoening van het legaat te verlangen, mits hij het bedrag van de inkorting of vermindering in geld oplegt (art. 4:122 lid 1 BW). Maakt de legataris geen gebruik van deze bevoegdheid, dan kan de wederpartij ermee volstaan hem de waarde van het ingekorte of verminderde legaat uit te keren (art. 4:122 lid 2 BW).

11. Wijzigen of opheffen van legaten

De rechter heeft op grond van art. 4:123 lid 1 BW de mogelijkheid om verbintenissen uit een legaat te wijzigen of geheel of gedeeltelijk op te heffen, en wel

“(...) op grond van na het overlijden van de erflater ingetreden omstandigheden welke van dien aard zijn, dat de andere partij naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid ongewijzigde instandhouding van die verbintenissen niet mag verwachten”.

Zie § 17.5 voor een voorbeeld van wijziging van verbintenissen uit een legaat uit de rechtspraak.

Het betreft een procedure bij de rechtbank die met een verzoekschrift dient te worden ingeleid. De bevoegdheid om wijziging of opheffing van het legaat te verzoeken, komt toe aan een legataris of degene die met het legaat belast is.

Bij een wijziging of opheffing neemt de rechter zoveel mogelijk de bedoeling van de erflater in acht (art. 4:123 lid 2 BW).

Art. 4:123 lid 3 BW verklaart een aantal *imprévision*-bepalingen van Boek 6 BW (art. 6:258 e.v. BW) van overeenkomstige toepassing op de wijziging of opheffing van het legaat door de rechter. Die bepalingen over onvoorziene omstandigheden houden - toegesneden op het legaat - het volgende in:

a. terugwerkende kracht;

Aan wijziging of opheffing van het legaat kan terugwerkende kracht worden verleend (art. 6:258 lid 1 tweede zin BW).

b. voor eigen risico van legataris;

Wijziging of opheffing van het legaat wordt niet uitgesproken voor zover de omstandigheden krachtens de wil van de erflater of de in het verkeer geldende opvattingen voor rekening komen van de legataris (art. 6:258 lid 2 BW).

c. overeenkomstige toepassing voor een nieuwe erfgenaam of legataris;

Ook degene op wie het recht of de verplichting uit het legaat is overgegaan, kan zich op deze *imprévision*-bepalingen beroepen (art. 6:258 lid 3 BW).

d. voorwaarden; en

Wijziging of opheffing van de verbintenissen van het legaat kan worden uitgesproken onder door de rechter te stellen voorwaarden (art. 6:260 lid 1 BW).

e. eenzijdige opheffing.

De rechter kan een eenzijdige beëindigingsregeling aan de voorgenomen wijziging of opheffing van het legaat verbinden (art. 6:260 lid 2 BW).

12. Staat van het gelegateerde goed

Als hoofdregel geldt dat het gelegateerde goed aan de legataris geleverd wordt in de staat waarin het zich bevindt op het ogenblik van het overlijden (*as is*), aldus art. 4:50 lid 1 BW. De staat waarin het gelegateerde goed zich bevindt, ziet zowel op de feitelijke staat als op de juridische staat van het goed. Het is mogelijk dat de erflater hiervan afwijkt en anders beschikt. Te denken valt bijvoorbeeld aan bepaalde reparaties die ten laste van de nalatenschap aan de gelegateerde auto nog uitgevoerd moeten worden.

Indien op het gelegateerde goed op het ogenblik van het overlijden van de erflater een beperkt recht rust, dan is een erfgenaam niet verplicht het gelegateerde goed daarvan te bevrijden (art. 4:50 lid 2 BW). Het is daarbij onverschillig of het beperkte recht voor of na het maken van de uiterste wil is gevestigd.

Geen vermenging

Stel dat een erflater een vordering op zijn enig erfgenaam heeft. Deze vordering wordt in de uiterste wil gelegateerd aan Y. Na het overlijden van erflater zou de vordering door de erfgenaam niet meer geleverd kunnen worden aan legataris Y, omdat de hoedanigheid van schuldeiser en schuldenaar zich als gevolg van de saisine-regel van art. 4:182 BW in één persoon verenigt.²² Een verbintenis gaat namelijk teniet door vermenging, wanneer door overgang van de vordering of de schuld de hoedanigheid van schuldeiser en die van schuldenaar zich in één persoon verenigen (art. 6:161 lid 1 BW). De enig erfgenaam was voor het overlijden schuldenaar en is na het overlijden van de erflater ook schuldeiser geworden. Art. 4:50 lid 3 BW voorkomt deze vermenging. Zou legataris Y het legaat verwerpen, dan vindt er wel vermenging plaats.

Vermenging vindt overigens niet plaats als er meerdere erfgenamen zijn en de erflater een vordering heeft op één van de erfgenamen. In dat geval behoren de vordering en de schuld in van elkaar gescheiden vermogens (art. 6:161 lid 2 onder a BW).

²² Zie verder voor de saisine-regel hoofdstuk 11 ('Doet-ie 't of doet-ie 't niet? Over erfopvolging, zuivere of beneficiaire aanvaarding en verwerping van de nalatenschap', § 2).

Art. 4:50 lid 3 BW voorkomt vermenging niet alleen als de erflater een vordering op zijn enige erfgenaam heeft, maar ook als de erflater een beperkt recht op een goed van die erfgenaam heeft (of omgekeerd als de enig erfgenaam een beperkt recht op een goed van de erflater heeft).

13. Ontbreken van de met het legaat belaste persoon

Het kan voorkomen dat de erfgenaam aan wie een legaat is opgelegd of een legataris die met een sublegaat is belast, komt te ontbreken. De wet regelt voor dat geval de overgang van de verplichting tot uitvoering van het legaat jegens de legataris of sublegataris (art. 4:118 BW).

Is een legaat aan één of meer bepaalde erfgenamen opgelegd en treden deze op een bepaalde grond niet als erfgenaam op (te denken valt bijvoorbeeld aan vooroverlijden, vervallenverklaring van het erfrecht of verwerping van de nalatenschap), dan gaat de verplichting uit het legaat over op degenen aan wie het erfdeel van deze erfgenaam ingevolge de erfopvolging bij versterf dan wel krachtens uiterste wilsbeschikking toevallt. Het erfdeel kan aan een andere erfgenaam toevallen vanwege plaatsvervulling in het versterferfrecht (art. 4:12 BW) en vanwege aanwas (art. 4:48 BW) dan wel een subsidiaire erfstelling in het testamentaire erfrecht.

Op de overgang van de verplichting uit het legaat bestaan twee uitzonderingen. In de *eerste plaats* vindt deze overgang niet plaats als de erflater in zijn uiterste wil in deze situatie heeft voorzien, bijvoorbeeld door in de uiterste wil te bepalen dat het legaat in dat geval aan één of meer andere erfgenamen wordt opgelegd. In de *tweede plaats* vindt deze overgang niet plaats als uit de aard van de verplichting iets anders voortvloeit. Te denken valt aan een legaat dat verplicht tot het verrichten van een bepaalde dienst waarvoor een zekere deskundigheid is vereist. Als de prestatie in dat geval uitsluitend door de betreffende erfgenaam persoonlijk en niet door de andere erfgenamen kan worden verricht, dan gaat de verplichting uit het legaat niet over op degene aan wie het erfdeel toevallt.

In art. 4:118 lid 2 BW is een regeling opgenomen voor het geval dat een legataris die met een sublegaat is belast niet als legataris optreedt. De verplichting uit het sublegaat gaat in dat geval over op degenen die met het legaat zijn belast.

14. Ontbreken van het gelegateerde goed

Stel dat het gelegateerde goed ten tijde van het overlijden van de erflater niet (meer) tot zijn nalatenschap behoort. De erfgenaam verkeert alsdan in de onmogelijkheid om het gelegateerde goed aan de legataris te leveren. Wat is de rechtspositie van de legataris nu het gelegateerde goed ontbreekt?

De wetgever gaat er in art. 4:49 lid 1 BW vanuit dat slechts goederen die tot de nalatenschap behoren, door de erflater gelegateerd kunnen worden. Als hoofdregel geldt daarom dat als het gelegateerde goed ten tijde van het overlijden ontbreekt, het desbetreffende legaat komt te vervallen. Dat is alleen anders indien uit de uiterste wil zelf blijkt dat de erflater de beschikking niettemin heeft gewild. In dat geval is het legaat

rechtsgeldig, ook al betreft het legaat niet een nalatenschapsgoed. Die wil van de erflater kan bijvoorbeeld blijken uit een passage in het testament waarin de erflater verklaart zich ervan bewust te zijn dat het gelegateerde goed - geheel of ten dele (bijvoorbeeld als het goed deel uitmaakt van de door het overlijden van de erflater ontbonden huwelijksgoederengemeenschap) - niet tot de nalatenschap behoort.²³

Wanneer het legaat niet is komen te vervallen, omdat uit de uiterste wil zelf blijkt dat de erflater de beschikking niettemin gewild heeft, dan vervalt het legaat niet en rust op de gezamenlijke erfgenamen de verplichting ervoor te zorgen dat zij alsnog de beschikking krijgen over het gelegateerde goed. De erfgenamen kunnen daardoor in een benarde positie terecht komen. De wetgever heeft daarmee rekening gehouden door te bepalen dat wanneer het de erfgenamen niet lukt om over het gelegateerde goed te beschikken of niet anders dan ten koste van een *“onevenredig grote opoffering”*, zij kunnen volstaan met de uitkering van de waarde van het goed aan de legataris (art. 4:49 lid 2 BW).

Indien een erflater bij leven een verbintenis is aangegaan met betrekking tot de overdracht van een goed en deze verbintenis is niet met zijn dood teniet gegaan (bijvoorbeeld de verkoop van een goed, waarvan de levering aan de koper ten tijde van het overlijden van de erflater nog niet heeft plaatsgevonden), dan wordt dit goed geacht niet tot de nalatenschap te behoren (art. 4:49 lid 3 BW). In een dergelijk geval zou de verbintenis tot levering als gevolg van de saisine-regel van art. 4:182 BW op de gezamenlijke erfgenamen overgaan. Het legaat vervalt dan echter op grond van art. 4:49 lid 1 BW, tenzij uit de uiterste wil zelf het tegendeel is af te leiden.

15. Legaat ten laste van de huwelijksgemeenschap

In art. 4:51 lid 1 BW is een speciale regeling getroffen voor het geval een erflater ten laste van zijn gezamenlijke erfgenamen een bepaald goed uit diens huwelijksgemeenschap heeft gelegateerd. De legataris heeft recht op het gelegateerde of op een schadeloosstelling, afhankelijk van het antwoord op de vraag of het betreffende goed bij de verdeling van de ontbonden huwelijksgemeenschap aan de nalatenschap wordt toebedeeld. Immers, indien een erflater ten tijde van zijn overlijden in de wettelijke algehele of beperkte gemeenschap van goederen was gehuwd, dan weten de erfgenamen pas na de verdeling van de ontbonden huwelijksgemeenschap uit welke goederen de nalatenschap bestaat en waartoe zij gerechtigd zijn. De kans bestaat derhalve dat het gelegateerde goed niet tot de nalatenschap van erflater behoort, in welk geval de legataris schadeloos gesteld dient te worden.

De regel van art. 4:51 lid 1 BW is alleen van toepassing wanneer ten tijde van het maken van het testament de huwelijksgemeenschap nog niet ontbonden was (art. 4:51 lid 2 BW). Ontbinding van de huwelijksgemeenschap vindt onder meer reeds plaats nadat het verzoek tot echtscheiding is ingediend (art. 1:99 lid 1 onder b BW).

²³ Zie bijvoorbeeld het vonnis van de rechtbank Noord-Nederland van 15 maart 2023, [ECLI:NL:RBNNE:2023:959](#). De rechtbank overweegt dat de wetgever een *“prominente rol”* heeft toebedeeld aan de wil van erflater, ook indien die wil betrekking heeft op goederen die de erflater slechts voor een onverdeeld aandeel in een bijzondere gemeenschap toebehoren. De testeervrijheid van erflater wordt slechts beperkt door de regeling inzake de legitieme portie, maar dat lag in de procedure niet voor.

16. Legaat van aandelen in een B.V.

16.1 Inleiding

Het erfrecht regelt de overgang van het vermogen van een overleden persoon op één of meer erfgenamen. Die overgang geschiedt bij wege van erfopvolging krachtens het versterferrecht (vgl. art. 4:10 e.v. BW) dan wel krachtens een erfstelling in een testament (art. 4:115 BW). Dat leidt tot een *overgang* van het vermogen van de erflater onder algemene titel (art. 3:80 en art. 4:182 BW, de *saisine*-regel). Daarbij is het niet nodig om voor de overgang van de onderscheiden vermogensbestanddelen nog leveringshandelingen te verrichten (zoals bezitsverschaffing of een (notariële) akte en inschrijving daarvan in openbare registers, mededeling aan een schuldenaar van de erflater).

Ook kan de erflater met een legaat een vorderingsrecht aan één of meer personen toekennen (art. 4:117 lid 1 BW). Op de erfgena(a)m(en) rust alsdan de plicht tot levering van het gelegateerde goed aan de legataris. Het legaat is de titel van de *overdracht* van het goed aan de legataris (art. 3:80 BW). Daarbij dienen – afhankelijk van het nagelaten goed – nog bepaalde leveringshandelingen te worden verricht.

De sleutelwoorden zijn hierbij enerzijds erfstelling en overgang van vermogen en anderzijds legaat en overdracht van één of meer goederen.

Hoe werken deze erfrechtelijke regels uit als het object van de verkrijging een pakket aandelen in een B.V. is?

16.2 De blokkeringsregeling volgens de wet en de statuten

Behoren aandelen in een B.V. (of een N.V.) tot de nalatenschap, dan kan de weg die deze aandelen moeten afleggen een onverwachte *long and winding road* zijn, waarbij de wil van de erflater niet meer leidend is. Dat houdt niet alleen verband met de voor de levering van aandelen in een B.V. verplichte notariële akte (art. 2:196 BW), maar met name met de verplichte naleving van een wettelijke of statutaire blokkeringsregeling van aandelen. Hiermee kunnen allerlei wegversperringen, omleidingen en ‘verdwijngaten’ opgeworpen worden en wordt uitsluitend aan bepaalde uitverkorenen als aandeelhouder van een B.V. vrije doorgang verleend. Dat kan als volgt worden toegelicht.

Tot het wezen van de B.V. behoorde tot 1 oktober 2012 de wettelijk verplichte blokkering van aandelen. Aan die blokkering ontleende de B.V. zelfs haar naamgeving: de *besloten* vennootschap met beperkte aansprakelijkheid. Aandelen in een B.V. waren volgens Boek 2 BW niet vrij overdraagbaar. De overdracht van aandelen werd beperkt door een verplicht in de statuten op te nemen blokkeringsregeling. Het besloten karakter van de B.V. kon worden verzekerd door beperkingen aan de overdraagbaarheid van aandelen in een B.V. op te leggen.

De blokkeringsregeling in de statuten van een B.V. kon de vorm aannemen van: (i) een aanbiederingsregeling of (ii) een goedkeuringsregeling. Bij een *aanbiederingsregeling* moest de aandeelhouder die zijn aandelen wenste te vervreemden deze eerst aanbieden aan zijn medeaandeelhouders. Daarvoor bestond ook een prijsbepalingsregeling. Bij een *goedkeuringsregeling* moest een orgaan van de vennootschap een door een

aandeelhouder voorgenomen overdracht van aandelen goedkeuren. De wet kende verder een zogeheten 'vrije kring' van personen, zoals de echtgenoot van de aandeelhouder, bepaalde bloed- en aanverwanten, medeaandeelhouders en de vennootschap. Een overdracht van aandelen aan een persoon die behoort tot de vrije kring was vrij. Buiten deze vrije kring moest een overdracht van aandelen verplicht onderworpen worden aan een blokkeringsregeling in de statuten.

Bij de vereenvoudiging van het B.V.-recht met ingang van 1 oktober 2012 is de verplichte blokkering van overdrachten van aandelen in een B.V. komen te vervallen. Hierdoor is er meer vrijheid gekomen voor de statutaire inrichting van blokkeringsregelingen bij de B.V. Uitgangspunt van art. 2:195 BW is thans dat bij vervreemding van aandelen een aanbiedingsregeling geldt, maar de statuten kunnen anders bepalen.²⁴ De statuten kunnen ook bepalen dat een overdracht van aandelen vrij is.

De eerste zin van art. 2:195 lid 1 BW luidt als volgt:

"Tenzij de statuten anders bepalen is voor een geldige overdracht van aandelen vereist dat de aandeelhouder die een of meer aandelen wil vervreemden, deze eerst aanbiedt aan zijn medeaandeelhouders naar evenredigheid van het aantal aandelen dat ten tijde van de aanbieding door ieder van hen wordt gehouden."

Ik besteed hierna aandacht aan de volgende thema's: (i) overdracht van aandelen, (ii) overgang van aandelen, (iii) ontstaan van blokkeringsregelingen, (iv) wijze van aanbieding en prijsbepaling, (v) andere overdrachtsbeperkingen: lock-up bepalingen, (vi) overdracht van aandelen is onmogelijk of uiterst bezwaarlijk, (vii) buiten toepassing verklaren van overdrachtsbeperkingen en (viii) niet naleven van de blokkeringsregeling.

Overdracht van aandelen

Overdracht van aandelen leidt ertoe dat aandelen onder bijzondere titel na levering door een beschikkingsbevoegde vervreemder overgaan op een verkrijger. Die titel kan een koopovereenkomst zijn of een overeenkomst van schenking. De levering van aandelen in een B.V. geschiedt op grond van art. 2:196 BW bij notariële akte. Blokkering van aandelen ziet uitsluitend op een voorgenomen *overdracht* van aandelen door een aandeelhouder, niet op een *overgang* van aandelen (zie verder hierna).

De huidige wettelijke regeling van blokkering van aandelen in art. 2:195 BW houdt in dat als men de overdracht van aandelen niet wil beperken, dat met zoveel woorden in de statuten zal moeten worden geregeld. De statuten dienen te bepalen dat de overdraagbaarheid van aandelen niet beperkt is. Bij gebreke van een dergelijke expliciete regeling geldt de wettelijke aanbiedingsregeling van art. 2:195 lid 1 BW, zoals hiervoor aangehaald. De wettelijke regeling kent geen vrije kring van personen meer. Is een dergelijke vrije kring gewenst, dan zal dat in de statuten met zoveel woorden geregeld moeten worden. In dat geval is de overdracht van aandelen niet geblokkeerd (een *permitted transfer*), zoals bijvoorbeeld een overdracht van aandelen binnen een groep van

²⁴ De reden voor deze keuze is dat de aanbiedingsregeling in de praktijk "*de meest gangbare blokkeringsregeling*" is. Dat neemt de noodzaak tot afwijkende statutaire regeling zoveel mogelijk weg. Zie *Kamerstukken II, 2006-2007, 31 058, nr. 3, p. 50*.

natuurlijke personen of rechtspersonen. Het is ook mogelijk om te variëren op de modaliteiten van de wettelijke aanbiedingsregeling of om - als alternatief - een goedkeuringsregeling in de statuten op te nemen. De vrijheid die de wettelijke regeling biedt, is niet onbegrensd. Een blokkeringsregeling mag er niet toe leiden dat de overdracht van aandelen *“onmogelijk of uiterst bezwaarlijk”* wordt (art. 2:195 lid 5 BW). Indien de blokkeringsregeling niet wordt nageleefd, heeft dit een ongeldige overdracht tot gevolg. Dit gevolg blijkt met zoveel woorden uit art. 2:195 lid 1, 3 en 4 BW.

Het voorgaande betekent dat bij een legaat van aandelen in een B.V. - en dat leidt na levering als gesteld tot een *overdracht* van de gelegateerde aandelen - de wettelijke of statutaire blokkeringsregeling moet worden nageleefd. De vraag kan opkomen wat rechtens geldt indien de erflater aandelen heeft gelegateerd aan een persoon die volgens de blokkeringsregeling tot zijn vrije kring behoort, terwijl de erfgenamen - op wie het legaat rust - niet vrijelijk aan deze persoon als legataris kunnen overdragen. Om die vraag te beantwoorden, is in art. 2:195 lid 2 BW bepaald dat de overdracht van aandelen krachtens een legaat bij wege van fictie geldt als een overdracht door de erflater (en niet als een overdracht door de erfgenamen aan de legataris). Deze bepaling is nodig om de aandelen zonder aanbieding aan andere aandeelhouders te kunnen laten overdragen van de erflater op de legataris die tot zijn vrije kring behoort (en niet tot de vrije kring van de erfgenamen). Te denken valt bijvoorbeeld aan de volgende situatie. De erflater legateert aandelen aan zijn echtgenoot, aan wie hij aandelen vrijelijk kan overdragen. De erfgenaam van erflater - bijvoorbeeld een postmortale stichting - behoort niet tot zijn vrije kring en deze stichting zou dus niet vrijelijk de gelegateerde aandelen aan de echtgenoot kunnen overdragen. Het perspectief van de erflater is bij een legaat volgens art. 2:195 lid 2 BW beslissend voor de vaststelling van de vrije kring voor de overdracht van gelegateerde aandelen.

Een uitzondering op de wettelijke aanbiedingsregeling bestaat voor houders van stemrechtloze aandelen en houders van volledig winstrechtloze aandelen. Art. 2:195 lid 1 BW bepaalt dat - tenzij de statuten anders bepalen - aan deze aandeelhouders slechts aandelen van dezelfde soort of aanduiding als zij houden, hoeven te worden aangeboden.

Overgang van aandelen

Bij overlijden is sprake van een *overgang* onder algemene titel (art. 4:182 lid 1 BW, de saisine-regel). In geval van overgang gaan de aandelen over op een verkrijger zonder dat daarvoor een leveringshandeling is vereist. De gevallen van overgang van goederen onder algemene titel zijn limitatief opgesomd in art. 3:80 lid 2 BW (en erfopvolging is één van die gevallen, naast boedelmenging, juridische fusie en splitsing).

De *overgang* van aandelen krachtens erfopvolging onder algemene titel - bijvoorbeeld de wettelijke verdeling, een erfstelling of een tweetrapserfstelling - kan goederenrechtelijk als zodanig niet worden verhinderd door een wettelijke of statutaire blokkeringsregeling. De blokkeringsregeling van art. 2:195 BW ziet immers alleen op een voorgenomen *overdracht* van aandelen. Dit houdt in dat eenieder, ook een persoon die niet behoort tot een statutair geregelde vrije kring, aandeelhouder kan worden krachtens erfopvolging onder algemene titel. Wel is het mogelijk om in de statuten te voorzien in aanvullende regelingen teneinde te voorkomen dat een erfrechtelijke verkrijger een ongenode aandeelhouder van de B.V. wordt. Zo kan de verkrijger van aandelen op grond van een

statutaire aanbiedingsregeling verplicht worden zijn krachtens erfopvolging onder algemene titel verkregen aandelen aan te bieden aan de andere aandeelhouders van de B.V. (uiteraard tegen een volgens de prijsbepalingsregeling vast te stellen vergoeding). Ook zou kunnen worden voorzien in een ontheffings- of dispensatiemogelijkheid in de statuten, zodat de algemene vergadering van aandeelhouders van de B.V. bijvoorbeeld kan bepalen dat een erfrechtelijke verkrijger zijn aandelen mag behouden.

Ontstaan van blokkeringsregelingen

Een blokkeringsregeling kan bij oprichting van de B.V. in de statuten worden opgenomen of nadien bij statutenwijziging. In dat laatste geval kunnen de aandeelhouders van een B.V. bij gewone meerderheid besluiten tot invoering van een blokkeringsregeling.

Blokkeringsregelingen komen soms voor in een tussen aandeelhouders gesloten aandeelhoudersovereenkomst. Anders dan blokkeringsregelingen krachtens de wet of de statuten sorteren blokkeringsregelingen in aandeelhoudersovereenkomsten geen goederenrechtelijk effect, in die zin dat niet-naleving van de blokkeringsregeling een ongeldige overdracht tot gevolg heeft. Hooguit kan de partij die een in een aandeelhoudersovereenkomst voorkomende blokkeringsregeling overtreedt op een tekortkoming worden aangesproken.

Wijze van aanbieding en prijsbepaling

De aanbieding van aandelen moet bij een voorgenomen overdracht van aandelen aan medeaandeelhouders worden gedaan naar evenredigheid van het aantal aandelen dat zij houden (art. 2:195 lid 1 eerste zin BW). In de statuten mag hiervan worden afgeweken. Zo is het bijvoorbeeld mogelijk om bij de aanbiedingsregeling rekening te houden met de loyaliteit van aandeelhouders, in die zin dat aandeelhouderschap van een langere duur beloofd wordt met een groter aandeel in de krachtens de blokkeringsregeling aangeboden aandelen.

De aanbieding van aandelen geschiedt - als gezegd - naar evenredigheid van het aantal gehouden aandelen. Door te bepalen dat de aanbieding naar rato van het aandelenbezit moet plaatsvinden, wordt volgens de wetsgeschiedenis voorkomen dat toepassing van de aanbiedingsregeling leidt tot een verschuiving in de machtsverhoudingen binnen de B.V.²⁵ Hebben alle aandelen dezelfde nominale waarde dan is dat inderdaad juist. Een op maat gesneden statutaire regeling zal vereist zijn als de B.V. aandelen kent met verschillende nominale waarden.

De aanbiedende aandeelhouder ontvangt - als op de aangeboden aandelen wordt gereflecteerd en de aanbiedende aandeelhouder dat verlangt - een prijs gelijk aan de waarde van zijn aandelen, vastgesteld door één of meer onafhankelijke deskundigen. Ook hiervan kan in de statuten worden afgeweken. De statuten kunnen voorzien in een afwijkende prijsbepalingsregeling. Een dergelijke afwijkende regeling kan aan een aandeelhouder niet tegen zijn wil worden opgelegd (art. 2:195 lid 4 BW).

Indien vaststaat dat niet alle aandelen waarop het aanbod betrekking heeft tegen contante betaling worden gekocht (waarbij betalingsuitstel of betaling in termijnen niet

²⁵ *Kamerstukken II, 2006-2007, 31 058, nr. 3, p. 50.*

aanvaard behoeft te worden), zal de aanbieder de aandelen binnen drie maanden na die vaststelling vrijelijk aan (een) derde(n) mogen overdragen (art. 2:195 lid 1 slotzin BW).

Andere overdrachtsbeperkingen: lock-up bepalingen

Art. 2:195 lid 3 BW staat een bijzondere overdrachtsbeperking toe. Bij de statuten kan de overdraagbaarheid van aandelen voor een bepaalde termijn worden uitgesloten. Voor een statutaire regeling van een *lock-up* is de instemming vereist van alle houders van aandelen waarop de uitsluiting van de overdraagbaarheid betrekking heeft.

Welke termijn kan voor de statutaire *lock-up* gehanteerd worden? De wetsgeschiedenis²⁶ vermeldt daarover het volgende:

“In het algemeen zal een termijn van 5 jaar in overeenstemming zijn met de redelijkheid en billijkheid in de zin van artikel 8. Bij een langere termijn zal dit afhangen van de specifieke aard van de onderneming of het samenwerkingsverband. Dat is overigens ook de reden waarom niet is gekozen voor een wettelijke maximering tot bijvoorbeeld 20 jaar. In bijzondere gevallen kan een termijn van 20 jaar als een redelijke termijn worden beschouwd, bijvoorbeeld bij de ontwikkeling van hoog-technologische vindingen die aanzienlijke investeringen vergen.”

Een overdracht van aandelen binnen de statutaire uitsluiting van de *lock-up* periode is ongeldig.

De wettelijke regeling van de *lock-up* in art. 2:195 lid 3 BW vormt in zekere zin een uitzondering op de in art. 2:195 lid 5 BW opgenomen hoofdregel dat een statutaire beperking van de overdraagbaarheid van aandelen niet zodanig mag zijn dat een overdracht van aandelen onmogelijk of uiterst bezwaarlijk is. Door opname van een *lock-up* in de statuten wordt de overdraagbaarheid voor een bepaalde periode onmogelijk gemaakt. Om die reden maakt art. 2:195 lid 5 BW een uitzondering voor een op grond van art. 2:195 lid 3 BW opgenomen *lock-up* periode.

In bepaalde gevallen kan de rechter een statutaire bepaling omtrent de overdraagbaarheid (en dus ook een beperking daarvan) geheel of gedeeltelijk buiten toepassing verklaren (art. 2:195 lid 7 BW). Daaronder valt ook de statutaire bepaling van de *lock-up*. In statuten worden wel ontheffingsclausules opgenomen, op grond waarvan een orgaan van de vennootschap ontheffing kan verlenen van de uitsluiting van overdraagbaarheid van aandelen tijdens de *lock-up*.

Overdracht van aandelen is onmogelijk of uiterst bezwaarlijk

De vrijheid die de wettelijke regeling biedt, is niet onbegrensd. Een blokkeringsregeling mag er niet toe leiden dat overdracht van aandelen “*onmogelijk of uiterst bezwaarlijk*” wordt (art. 2:195 lid 5 BW). Deze ondergrens bestond ook al onder de oude wettelijke regeling.

Is een overdracht van aandelen “*onmogelijk of uiterst bezwaarlijk*”, dan blijft de blokkeringsregeling buiten toepassing, “*tenzij dit het gevolg is van een statutaire uitsluiting*”

²⁶ *Kamerstukken II, 2006-2007, 31 058, nr. 3, p. 50-51.*

als bedoeld in lid 3 of een statutaire prijsbepalingsregeling waaraan de aandeelhouder is gebonden”.

Buiten toepassing verklaren van overdrachtsbeperkingen

Een bijzondere regeling is getroffen voor het geval waarin een blokkeringsregeling in de weg staat aan onder meer een afgifte van een legaat of toedeling uit een gemeenschap (art. 2:195 lid 7 BW).²⁷ De rechter kan in die gevallen een statutaire en ook een wettelijke overdrachtsbeperking op verzoek geheel of gedeeltelijk buiten toepassing laten indien de belangen van de verzoeker dat vorderen en de belangen van anderen daardoor niet onevenredig worden geschaad. De regeling ziet op zowel de blokkeringsregeling als de tijdelijke *lock-up*.

Van de regeling blijkt met name gebruik gemaakt te worden bij de verkoop van in beslag genomen aandelen. Tot de belangen waarmee door de rechter rekening wordt gehouden, horen ook de belangen van de medeaandeelhouders. Immers, door het buiten toepassing verklaren van overdrachtsbeperkingen kan de beslotenheid van de B.V. worden doorbroken en daardoor kunnen de belangen van de medeaandeelhouders onevenredig worden geschaad.

Niet naleven van de blokkeringsregeling

Indien de blokkeringsregeling, bestaande uit een aanbiedings- of goedkeuringsregeling, niet wordt nageleefd, heeft dit een ongeldige overdracht tot gevolg. Dit gevolg wordt met zoveel woorden genoemd in art. 2:195 lid 1, 3 en 4 BW. De ongeldigheid van de overdracht vloeit voort uit de onoverdraagbaarheid van het aandeel.²⁸ Dat betekent dat de wettelijke of statutaire blokkeringsregeling ziet op (on)overdraagbaarheid van het aandeel als bedoeld in art. 3:83 lid 3 BW. Een aandeel is slechts overdraagbaar wanneer de wet dit bepaalt. Aandelen zijn overdraagbaar, maar de blokkeringsregeling bevat een beperking van de overdraagbaarheid van het aandeel. Dit heeft tot gevolg dat als bij de levering van de aandelen niet aan de eisen van de blokkeringsregeling wordt voldaan, het aandeelhouderschap niet overgaat. De verkrijger is geen aandeelhouder geworden en deze kan de aandeelhoudersrechten niet uitoefenen.

Naleving van de blokkeringsregeling is in twee gevallen niet aan de orde. *Ten eerste*: indien een aandeelhouder volgens de wet verplicht is tot overdracht aan eerdere houders (art. 2:195 lid 6 BW). *Ten tweede*: indien de rechter de statutaire bepalingen omtrent de blokkeringsregeling geheel of ten dele buiten toepassing heeft verklaard (art. 2:195 lid 7 BW).

²⁷ Deze regeling geldt eveneens voor executoriale verkoop door een beslaglegger, aanbieding bij faillissement, aanbieding bij schuldsanering en executie van een pandrecht (art. 2:195 lid 7 BW).

²⁸ Voorheen werd geleerd dat de ongeldigheid van de overdracht gelegen was in de beschikkingsonbevoegdheid van de vervreemder. De wet spreekt thans niet meer over de bevoegdheid tot het overdragen van aandelen, maar over “overdraagbaarheid van aandelen”.

16.3 Vennootschapsrechtelijke en erfrechtelijke varia

Ik behandel met betrekking tot het legaat van aandelen in een B.V. nog enkele varia.

Statutaire kwaliteitseisen

Op grond van art. 2:192 lid 1 aanhef en onder b BW kunnen de statuten met betrekking tot alle aandelen of aandelen van een bepaalde soort of aanduiding eisen verbinden aan het aandeelhouderschap (ofwel de zogeheten statutaire kwaliteitseisen). Bij kwaliteitseisen kan gedacht worden aan de uitoefening van een bepaald beroep of het behoren tot een bepaalde familiekring (bijvoorbeeld de afstammelingen van de oprichter van de B.V. in de rechte nederdalende lijn). Een dergelijke kwaliteitseis kan niet tegen de wil van een aandeelhouder worden opgelegd (art. 2:192 lid 1 slotzin BW). Het niet voldoen aan een kwaliteitseis heeft niet zonder meer tot gevolg dat de aandeelhouder die niet meer aan de kwaliteitseis voldoet, verplicht is zijn aandelen aan te bieden en over te dragen. Wel kan in de statuten worden bepaald dat het niet of niet langer meer voldoen aan de kwaliteitseisen een geval is als bedoeld in art. 2:192 lid 1 onder c BW. Die bepaling maakt het mogelijk te bepalen dat de aandeelhouder in gevallen, in de statuten omschreven, gehouden is zijn aandelen of een deel daarvan aan te bieden en over te dragen. Indien de statuten dat niet zouden bepalen, dan kunnen de statuten nog bepalen dat ingeval de aandeelhouder niet voldoet aan de kwaliteitseisen - zoals bepaald is in art. 2:192 lid 4 BW - zijn stemrecht, recht op uitkeringen of vergaderrecht is opgeschort.

Legaat van aandelen in een dochtervennootschap

Stel dat de erflater in zijn testament een legaat heeft opgenomen van aandelen in een dochtervennootschap. Is een dergelijk legaat van een goed dat niet tot de nalatenschap van de erflater behoort wel geldig? Kan de houdstermaatschappij, die alle aandelen houdt in het kapitaal van deze dochtervennootschap (en ook van andere vennootschappen), gedwongen worden om mee te werken aan de uitvoering van het legaat van aandelen in de dochtervennootschap?

Op grond van art. 4:49 lid 1 BW geldt dat een legaat van een bepaald goed, dat bij het openvallen van de nalatenschap daartoe niet behoort, geldig is op voorwaarde dat uit het testament zelf is af te leiden dat de erflater het legaat niettemin heeft gewild (§ 14). Als dit niet het geval is, vervalt het legaat van aandelen.

In het gegeven geval mag worden aangenomen dat de erflater ervan op de hoogte was dat de aandelen in de dochtervennootschap niet tot zijn nalatenschap behoren. Die constatering is meestal uit het testament af te leiden, maar een verklaring van de erflater met deze strekking kan ook in het testament worden opgenomen.

Op de erfgenamen komt vervolgens een inspanningsverbintenis te rusten. Zij moeten hun best doen om het gelegateerde goed te verkrijgen ten laste van de nalatenschap (art. 4:49 lid 2 BW). Zijn zij daartoe niet in staat of slechts ten koste van een *“onevenredig grote opoffering”*, dan moeten zij aan de legataris de waarde van het gelegateerde goed uitkeren. Aangezien de erfgenamen de aandelen in de houdstermaatschappij hebben verkregen, zullen zij in staat moeten zijn te bewerkstelligen dat de houdstermaatschappij - rekening

houdende met eventueel geldende statutaire bepalingen ter zake - de aandelen in de dochtervennootschap aan de legataris overdraagt.

Dividend

Volgens art. 4:124 BW heeft een legataris aan wie een bepaald goed van de nalatenschap is gelegateerd (in dit geval aandelen in een B.V.) - tenzij de erflater anders heeft beschikt - recht op uitkering van de vruchten van het hem gelegateerde die de erfgenamen hebben geïnd nadat zijn vordering opeisbaar is geworden. Daarmee komt de vraag op wanneer het legaat van aandelen in een B.V. opeisbaar wordt. Veelal zal het legaat van aandelen in een B.V. meteen opeisbaar zijn bij het openvallen van de nalatenschap. Dralen de erfgenamen met de afgifte van het aandelenlegaat dan kan de situatie zich voordoen dat in de tussentijd een dividendbesluit door de B.V. is genomen²⁹ of het dividend ook al betaalbaar is gesteld aan de nalatenschap van de erflater-aandeelhouder. In het ene geval ontstaat een vordering tot betaling van dividend die aan de legataris overgedragen moet worden, in het andere geval zullen de erfgenamen het ontvangen dividend moeten uitkeren aan de legataris.

Dividend; verjaring

De rechtsvordering tot uitkering van deze vruchten (in dit geval dividend) verjaart door verloop van drie jaren nadat zij zijn geïnd (art. 4:124 tweede zin BW).

Legaat van vruchtgebruik van aandelen

De erflater kan een recht van vruchtgebruik op aandelen in een B.V. legateren. Het bestaan van een blokkeringsregeling in de statuten van een B.V. staat daaraan niet in de weg. Door de vestiging van een recht van vruchtgebruik vindt geen overdracht van aandelen plaats. Bovendien bepaalt art. 2:197 lid 1 BW dat de bevoegdheid tot het vestigen van vruchtgebruik op een aandeel bij de statuten niet kan worden beperkt of uitgesloten. Daaraan wordt in art. 2:197 lid 2 BW toegevoegd dat de aandeelhouder het stemrecht op de aandelen heeft waarop een vruchtgebruik is gevestigd. Onder voorwaarden kan het stemrecht aan de vruchtgebruiker toekomen (art. 2:197 lid 3 en 4 BW).

De vestiging van een recht van vruchtgebruik op aandelen in een B.V. geschiedt op dezelfde wijze als de levering van aandelen, en dus bij notariële akte (art. 2:196 lid 1 BW).

Saisine

De erfrechtelijke regel van de saisine houdt in dat erfgenamen van rechtswege (en dus automatisch) in de lusten (activa) en lasten (passiva) van de erflater treden (art. 4:182 BW).³⁰ Het vermogen van de erflater gaat krachtens algemene titel over op de erfgenamen. Het is

²⁹ De vordering tot betaling van dividend ontstaat nadat het daartoe bevoegde orgaan een dividendbesluit heeft genomen en het bestuur op grond van art. 2:216 lid 2 BW goedkeuring heeft verleend aan het besluit tot uitkering van dividend.

³⁰ Zie hoofdstuk 11 ('Doet-ie 't of doet-ie 't niet? Over erfopvolging, zuivere of beneficiaire aanvaarding en verwerping van de nalatenschap', § 2).

niet nodig om daarvoor leveringsformaliteiten na te leven. Ook de verplichting tot nakoming van een verbintenis uit een overeenkomst gaat over op de erfgenamen. Dat is tevens het geval indien het een verplichting tot levering betreft van een goed dat geheel of voor een deel aan een erfgenaam toebehoort.³¹ De erfgenamen zetten als het ware de persoon van de overledene in vermogensrechtelijk opzicht voort. In de Franse taal en plastisch uitgedrukt: *le mort saisit le vif* ofwel de dode reikt de levende de hand.

Hoe pakt deze saisineregeling uit bij de verkoop en levering van geblokkeerde aandelen in een B.V. door erflater? Stel dat erflater bij leven zijn pakket aandelen in een B.V. verkoopt aan een derde. De andere aandelen in de B.V. worden gehouden door twee kinderen van erflater. De statuten van de B.V. bevatten een aanbiedingsregeling. De aanbiedingsregeling houdt in dat de verkochte aandelen eerst aan de kinderen - de bestaande aandeelhouders van de B.V. - moeten worden aangeboden. Voordat de levering van de aandelen aan de derde haar beslag kan krijgen, overlijdt erflater. De vraag komt op of de twee kinderen gehouden zijn tot levering van de aandelen aan de derde.³²

Twee visies zijn hier mogelijk. Volgens de ene visie mogen de kinderen-erfgenamen niet reflecteren op de aandelen die de erflater voor zijn overlijden had verkocht. De redenering is dat de overeenkomst tot levering van de aandelen tot stand is gekomen onder de stilzwijgende voorwaarde dat de medeaandeelhouders van erflater niet reflecteren (en hieraan zijn de rechtsopvolgers van de erflater gebonden). Of anders uitgedrukt: de medeaandeelhouders mogen als rechtsopvolgers van de erflater de door de erflater gesloten overeenkomst niet frustreren door van het op hun eigen aandelen gebaseerde reflectierecht gebruik te maken. Een andere visie luidt dat uit de saisineregeling niet volgt dat de medeaandeelhouders niet zouden mogen reflecteren op basis van het eigen aandelenbezit. De eigen rechten die de medeaandeelhouders hebben op grond van de blokkeringsregeling kunnen hen niet ontnomen worden.³³

³¹ Zie daarvoor HR 23 juni 1989, NJ 1989/732 (*Erven Gaasbeek*), waarin de Hoge Raad overwoog: *"Erfgenamen zijn als rechtsopvolgers onder algemene titel in beginsel gebonden aan door de erflater aangegane overeenkomsten en gehouden deze na te komen. Dit geldt ook voor een overeenkomst welke betrekking heeft op een goed dat aan de erflater, zijn erfgenamen en één of meer andere kinderen gezamenlijk toebehoorde en welke door de erflater zonder de vereiste medewerking van de overige deelgerechtigden is gesloten. De omstandigheid dat de deelgerechtigden die niet erfgenaam zijn, de zonder hun medewerking gesloten overeenkomst niet tegen zich behoeven te laten gelden, staat aan de persoonlijke gebondenheid van de erfgenamen en hun verplichting tot nakoming of, zo nakoming niet mogelijk is, tot schadevergoeding niet in de weg."*

³² Deze vraag komt ook op als erflater in zijn testament een legaat van zijn pakket geblokkeerde aandelen in de B.V. vermaakt aan de derde. Zijn de kinderen-erfgenamen, die tevens aandeelhouder zijn van de B.V., gehouden zich te onthouden van het uitoefenen van reflectierechten op basis van hun eigen aandelenbezit?

³³ In deze zin in elk geval HR 11 april 1958, NJ 1958/302 (*Schellens-Schellens II*), waarin de Hoge Raad het oordeel van het gerechtshof 's-Hertogenbosch van 28 mei 1957, NJ 1958/129 in stand heeft gelaten. Dat oordeel van het hof kwam erop neer dat de erfgenamen *"hun statutaire recht om de aandelen aangeboden te krijgen en dit aanbod te aanvaarden niet ontlenen aan de erflaatster, doch aan hun eigen – reeds voor de dood van de erflaatster bestaand – aandelenbezit"* en *"dat dit recht – dat zij ook tegenover de erflaatster zelf zouden hebben gehad, indien deze haar aandelen had willen vervreemden – hun niet kan worden ontnomen, doordat de erflaatster zich heeft beperkt tot de verlening van een koopoptie en de koopovereenkomst eerst na haar dood door de aanvaarding van de optie door appellante is tot stand gekomen"*.

16.4 De blokkeringsregeling in de rechtspraak

Over de (niet) naleving van een statutaire blokkeringsregeling in geval van vererving van aandelen in een B.V. worden de messen af en toe weleens in rechte geslepen. In het hoger beroep van een kort geding moest het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden bij arrest van 5 april 2022, [ECLI:NL:GHARL:2022:2633](#), over het volgende geval oordelen.

Erflater is in 2020 overleden. Hij hield zeven preferente aandelen en 499 gewone aandelen in een B.V., de Beheermaatschappij. Ieder van de eisers (en appellanten in het hoger beroep) A, B en C, allen broers van erflater, houdt één preferent aandeel in de Beheermaatschappij. Tezamen vertegenwoordigen erflater en zijn drie broers het gehele geplaatste kapitaal van de Beheermaatschappij.³⁴ In zijn testament van 12 februari 2019 heeft erflater een postmortale stichting tot zijn enig erfgenaam benoemd en al zijn aandelen in de Beheermaatschappij gelegateerd aan een neef, tegen inbreng van een bepaalde waarde. Aldus wordt de nalatenschap van erflater na zijn overlijden afgewikkeld door de in het testament benoemde executeur. A, B en C menen echter dat de blokkeringsregeling in de statuten van de B.V. niet correct is nageleefd. De blokkeringsregeling in de statuten luidt – voor zover relevant – als volgt:

“Blokkeringsregeling (aanbieding)

Artikel 11

1. Een aandeelhouder die aandelen wenst te vervreemden, anders dan aan één of meer van zijn bloedverwanten in de rechte neerdalende lijn, is verplicht van zijn voornemen daartoe bij aangetekende brief aan de overige aandeelhouders mededeling te doen, onder opgave van het aantal en de soort van de te vervreemden aandelen. Deze kennisgeving geldt als aanbieding aan de overige aandeelhouders.

(...)

Bijzondere aanbiedingsplicht

Artikel 12

1.a. Ingeval van overlijden van een aandeelhouder, (...), moeten zijn aandelen worden aangeboden met inachtneming van het in de navolgende leden bepaalde.

(...)

2. Ingeval een verplichting tot tekoopaanbieding bestaat, is het bepaalde in artikel 11 van overeenkomstige toepassing.

(...)

6. De verplichting ingevolge lid 1 geldt niet:

(...)

c. indien tengevolge van overlijden geen andere personen dan één of meer bloedverwanten in de rechte neerdalende lijn van wijlen de heer [D], geboren te [geboorteplaats] op [geboortedatum], overleden op [sterfdatum], rechten op aandelen kunnen doen gelden.”

A, B en C betrekken de stichting, de neef en de executeur in kort geding. De ingestelde vordering strekt ertoe de executeur te gebieden de aandelen aan hen volgens de

³⁴ Ook de drie broers A, B en C hebben een B.V. met eenzelfde aandelenstructuur. Tezamen met het aandelenbelang van de neef wordt de Steenfabriek “De Rijswaard” gehouden. De neef is via zijn eigen beheersmaatschappij indirect aandeelhouder in de steenfabriek.

blokkeringsregeling van art. 11 aan te bieden op straffe van een dwangsom. Ter verzekering van deze aanspraak is conservatoir leveringsbeslag op de gelegateerde aandelen gelegd.

In dit geval bestaat de statutaire blokkeringsregeling uit een aanbiedingsregeling. Bepaald is dat een aandeelhouder zijn aandelen bij leven vrijelijk kan overdragen aan één of meer van zijn bloedverwanten in de rechte neerdalende lijn (de vrije kring) (art. 11 lid 1). Daaruit volgt dat erfflater de door hem gehouden aandelen bij leven niet vrijelijk aan zijn neef had kunnen overdragen. Tussen partijen was niet in geschil dat door het overlijden van erfflater, de aandelen krachtens erfrecht onder algemene titel tot het vermogen van de stichting als enig erfgenaam zijn gaan behoren. Ook was niet in geschil dat daarmee op de stichting de verplichting kwam te rusten deze aandelen op grond van het legaat onder bijzondere titel over te dragen aan de neef. Wel in geschil was of de stichting gehouden was om bij de afwikkeling van het legaat de aandelen eerst aan A, B en C aan te bieden.

Twee elkaar uitsluitende visies op de werking van de blokkeringsregeling in de statuten van de Beheermaatschappij strijden hier om voorrang. Die visies zien op de verhouding tussen de verschillende onderdelen van de blokkeringsregeling.

A, B en C stellen zich op het standpunt dat de gelegateerde aandelen op grond van de blokkeringsregeling van art. 11 door de stichting eerst aan hen aangeboden hadden moeten worden. Als A, B en C gereflecteerd zouden hebben op deze aanbieding kan het legaat ten gunste van de neef niet meer worden uitgevoerd. Ter ondersteuning van deze stelling betogen zij dat art. 12 slechts ziet op de verkrijging onder algemene titel (door overlijden) en dat in geval van een verkrijging onder bijzondere titel alleen art. 11 van toepassing is. Omdat de verkrijging krachtens een legaat kwalificeert als een overdracht van aandelen valt deze verkrijging in de visie van A, B en C onder de werking van art. 11.

De neef is daartegenover van oordeel dat de aandelen door de stichting niet eerst aan A, B en C aangeboden hoefden te worden, omdat art. 11 van de statuten niet van toepassing is. De uitzonderingsbepaling van art. 12 is van toepassing. De bijzondere aanbiedingsplicht van art. 12 is weliswaar in beginsel aan de orde omdat die ziet op de situatie dat een aandeelhouder is overleden, maar deze aanbiedingsplicht geldt volgens het bepaalde in lid 6 sub c weer niet:

“indien ten gevolge van overlijden geen andere personen dan één of meer bloedverwanten in de rechte neerdalende lijn van wijlen de heer [X, vader van erfflater], geboren te [Y] in 1902, overleden in 1982, rechten op aandelen kunnen doen gelden.”

De neef meent dat volgens deze uitzonderingsbepaling geen verplichting voor de executeur geldt om de gelegateerde aandelen eerst aan te bieden aan de overige aandeelhouders A, B en C alvorens levering van de aandelen aan de neef zou kunnen plaatsvinden. Immers, de neef is in die lijn – de relatie grootvader/kleinzoon – als een bloedverwant van grootvader aan te merken, zodat de aanbiedingsregeling niet van toepassing is bij overdracht van de aandelen aan hem.

De voorzieningenrechter van de rechtbank Overijssel heeft de vorderingen van A, B en C afgewezen bij vonnis van 13 juli 2021, [ECLI:NL:RBOVE:2021:2943](#). De redenering van de voorzieningenrechter luidde *tout court*:

“De formulering ‘ingeval van overlijden’ uit artikel 12 lid 1 en de formulering ‘indien tengevolge van het overlijden’ uit artikel 12 lid 6 onder c zijn ruime formuleringen. Er is met deze omschrijving ruimte om daaronder meerdere wijzen van verkrijging krachtens erfrecht te begrijpen. Daarom valt niet in te zien dat artikel 12 alleen zou gelden bij een verkrijging onder algemene titel en niet bij een verkrijging onder bijzondere titel zoals in geval van een legaat. Met het overlijden van [erflater] is de situatie van overlijden van de aandeelhouder aan de orde. Voorshands oordelend ziet de voorzieningenrechter in deze situatie en bij deze formulering van de statuten aanleiding om het betoog van de executeur (...) te volgen en om uit te gaan van de toepasselijkheid van artikel 12 van de statuten van de Beheermaatschappij.”

Anders dan A, B en C menen, maakt de blokkeringsregeling gelet op de in art. 12 gehanteerde, ruime bewoordingen in de visie van de voorzieningenrechter geen strikt onderscheid tussen een verkrijging onder bijzondere titel en één onder algemene titel. Om die reden kan de neef (of beter gezegd: de executeur die het legaat moest nakomen) zich erop beroepen dat art. 12 ook toepassing vindt bij een legaat van aandelen en dat hij als bloedverwant van zijn grootvader gebruik kan maken van de uitzondering op deze bijzondere aanbiedingsplicht (als vermeld in lid 6 sub c). De voorzieningenrechter laat evenwel onbesproken en dus in het midden dat en waarom art. 11 van de statuten in dit geval niet van toepassing is of kan zijn.

In hoger beroep valt het oordeel van het hof eveneens negatief uit voor A, B en C. De redenering van het hof luidt, in dit geval iets meeromvattend:

“Artikel 12 somt in lid 1 onder a een aantal situaties op waarin aandelen moeten worden aangeboden met inachtneming van wat in de navolgende leden van dat artikel is bepaald. Overlijden van een aandeelhouder is één van die situaties. Uit de bewoordingen van lid 1 onder a volgt (anders dan [appellanten, A, B en C] betogen) niet dat, ingeval van overlijden, artikel 12 uitsluitend van toepassing is op verkrijgingen onder algemene titel en niet op een verkrijging onder bijzondere titel. Die uitleg ligt ook niet voor de hand omdat als gevolg van overlijden ook sprake kan zijn van een verkrijging onder bijzondere titel, bijvoorbeeld vanwege een legaat. Wel is er ingeval van een legaat een tussenliggende rechtshandeling vereist, te weten een overdracht, maar die overdracht is slechts aan de orde ten gevolge van het overlijden. Het hof deelt dus niet de visie van [appellanten] over de reikwijdte van artikel 12.

Deze uitleg van de reikwijdte van artikel 12 vindt steun in de wijze waarop de onderlinge verhouding van artikel 11 en artikel 12 is geregeld. In artikel 11 is een aanbiedingsplicht geregeld voor het geval de aandeelhouder zijn aandelen ‘wenst te vervreemden’. Artikel 12 maakt daarop voor een aantal specifieke situaties een uitzondering en vormt daarmee een speciale regeling die voor de daarin genoemde situaties - waaronder het (hier aan de orde zijnde) overlijden van een aandeelhouder - derogeert aan de algemene regeling van artikel 11. Deze verhouding van artikel 12 als specialis ten opzichte van het algemene artikel 11 komt ook tot uitdrukking in artikel 12 lid 2. Daar is bepaald dat als er een aanbiedingsverplichting ten gevolge van (onder meer) overlijden bestaat, de blokkeringsregeling van artikel 11 van overeenkomstige toepassing is met enkele in artikel 12 lid 2 geregelde (en hier niet relevante) aanvullingen. Deze verwijzingsbepaling impliceert

dat als één van de in artikel 12 lid 1 onder a genoemde situaties zich voordoet - waaronder een overlijden van een aandeelhouder - artikel 12 voorop staat en aan de algemene regeling neergelegd in artikel 11 nog slechts betekenis toekomt voor zover dat in artikel 12 is bepaald. Tot zover de hoofdregels van de statutaire aanbiedingsregeling.

In artikel 12 lid 6 onder c is vervolgens bepaald dat de aanbiedingsverplichting neergelegd in artikel 12 lid 1 vervalt als er 'ten gevolge van' het overlijden "geen andere personen dan één of meer bloedverwanten in de rechte neerdalende lijn van" grootvader [de grootvader] zijn (de vader van [erflater] en de grootvader van [geïntimeerde 3, de neef]). Anders gezegd: de aanbiedingsverplichting neergelegd in artikel 12 lid 1 geldt niet als er door het overlijden van [erflater] afstammelingen in de rechte lijn van grootvader [de grootvader] rechten kunnen doen gelden op de aandelen. Die situatie doet zich hier onbetwist voor. Gesteld noch gebleken is dat anderen dan de [appellanten] en [geïntimeerde 3] rechten hebben op de aandelen. Daarmee staat vast dat de aanbiedingsverplichting neergelegd in artikel 12 lid 1 niet geldt en dat dus op grond van artikel 12 lid 2 niet wordt toegekomen aan de aanbiedingsverplichting, neergelegd in artikel 11. Daarmee staat ook vast dat de executeur is gehouden om op grond van het legaat de aandelen aan te bieden aan [geïntimeerde 3] die deel uitmaakt van de ruimere kring van aanbiedingsgerechtigden als omschreven in artikel 12 lid 6 onder c."

Ook het hof verwerpt op basis van de in de statuten gehanteerde bewoordingen de visie van A, B en C dat art. 12 uitsluitend ziet op een verkrijging onder algemene titel, en niet op een verkrijging onder bijzondere titel. Dat bij een legaat een tussenliggende rechtshandeling vereist is, te weten een overdracht, doet er niet toe. Een dergelijke overdracht is enkel aan de orde ten gevolge van overlijden en dat is een situatie waarop art. 12 ziet.

Het hof heeft oog gehad voor de onderlinge verhouding tussen art. 11 en art. 12 van de statuten (waaraan de voorzieningenrechter van de rechtbank voorbij was gegaan). Het hof merkt art. 12 aan als een bijzondere regeling die voorrang krijgt boven de algemene regeling van art. 11. Art. 11 ziet op het geval dat een aandeelhouder zijn aandelen wenst te vervreemden, terwijl art. 12 een regeling geeft voor een specifieke situatie. Die onderlinge verhouding ontleent het hof ook aan de verwijzingsbepaling van art. 12 lid 2, waarin naar een aantal onderdelen van art. 11 wordt verwezen. Op basis daarvan concludeert het hof dat bij een overlijden van een aandeelhouder art. 12 "voorop staat en aan de algemene regeling neergelegd in artikel 11 nog slechts betekenis toekomt voor zover dat in artikel 12 is bepaald".

Hier valt mijns inziens tegenin te brengen dat de verwijzingsbepaling in dit geval niet meer is dan een kwestie van *drafting*-techniek. Teneinde onnodige herhalingen te voorkomen, wordt in de bijzondere regeling van de aanbiedingsplicht verwezen naar bepaalde voorschriften van de algemene aanbiedingsregeling op *vrijwillige basis*. Die verwijzing laat onverlet dat elke aanbiedingsregeling nog steeds eigen reikwijdtebepalingen moet bevatten (inclusief eventueel geldende uitzonderingen).

Ten slotte oordeelt het hof dat de uitzondering op de bijzondere aanbiedingsplicht van art. 12 voor de neef geldt. De aanbiedingsplicht geldt niet als er door het overlijden van erflater afstammelingen in de rechte lijn van grootvader rechten hebben op aandelen, in casu de neef die nakoming (of in het notarieel-erfrechtelijk jargon: 'afgifte') van het legaat kan vorderen.

A, B en C hadden zich er nog op beroepen dat art. 12 lid 6 sub c van de statuten “op een dubieuze manier” tot stand was gekomen bij een statutenwijziging in 2018.³⁵ Terecht wordt geoordeeld dat zulks zonder nadere bewijslevering - waarvoor in het kader van een kort geding geen ruimte is - niet kan worden vastgesteld. Belangrijk lijkt mij in dit verband of A, B en C voorafgaand aan de besluitvorming in de algemene vergadering van het concept van de statutenwijziging adequaat op de hoogte waren gesteld en dat erflater in de algemene vergadering in elk geval beschikte over de vereiste meerderheid van stemmen om een statutenwijziging door te kunnen voeren, en wel met het kennelijke doel dat de aandelen die tot zijn nalatenschap zullen behoren naar zijn neef zouden gaan en niet naar zijn broers.

Rechtszekerheid is zozegged de *raison d'être* van het notariaat. Het lijdt mijns inziens geen redelijke twijfel dat deze kortgedingprocedure mede is gevoerd, omdat de statuten (of de toelichting op het concept van de statutenwijziging als die er was) voor deze situatie niet een eenduidige bewegwijzering bevatte. Ten gevolge hiervan zullen partijen onnodig gaan dolen op een *long and winding road* met een onzekere eindbestemming, met alle gevolgen van dien.

17. Legaat in de rechtspraak

Hierna volgen enkele aan de rechtspraak ontleende voorbeelden van geschillen over legaten. Die voorbeelden zien op:

- Uitleg van een legaat
- Legaat ter grootte van een kwart van de nalatenschap
- Legaat ter grootte van de legitieme portie
- Aansprakelijkheid van erfgenamen voor het verminderde tekort
- Wijziging van de verbintenissen uit het legaat
- Executoriale kracht van het legaat
- Verjaring van legaten
- Een erfgenaam vermomd als legataris

17.1 Uitleg van een legaat

Erflater overlijdt in 2013, ongehuwd en hij laat drie kinderen achter. In zijn testament van 15 februari 2000 heeft hij zijn drie kinderen tot zijn erfgenamen benoemd. De nalatenschap bestaat hoofdzakelijk uit een woning. Aan één kind heeft hij de woning gelegateerd tegen inbreng van de WOZ-waarde. Erflater heeft twee kinderen ieder voor een kwart (waaronder

³⁵ Uit het arrest van het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden van 9 januari 2024, [ECLI:NL:GHARL:2024:191](#), blijkt dat tevergeefs de geldigheid van de statutenwijziging is aangevochten. De drie broers hebben hun bevoegdheid om vernietiging te vorderen laten verlopen doordat zij niet binnen de termijn van één jaar van art. 2:15 lid 5 BW de vordering tot vernietiging hebben ingesteld. Wat betreft de uitleg van de statuten merkt het hof de uitvoering van het legaat aan als een rechtshandeling die valt onder de vrijstelling van art. 12 lid 6 sub c van de statutaire aanbiedingsplicht van art. 12 lid 1 bij overlijden van een aandeelhouder. De aanbiedingsverplichting van art. 11 is volgens het hof niet aan de orde. Dat is slechts het geval voor zover dat in art. 12 is bepaald.

het kind-legataris) en één kind voor de helft tot zijn erfgenamen benoemd. De achtergrond van deze erfstellingen met verschillende erf- of breukdelen valt op te maken uit de considerans van het testament. Daarin valt te lezen dat het verschil is ingegeven door het feit dat het ene kind bij de bedrijfsovername de melkquota om niet heeft verkregen en dat het andere kind het woonhuis gelegateerd krijgt tegen inbreng van de WOZ-waarde, waardoor dit kind bevoordeeld wordt voor het verschil tussen de WOZ-waarde en de waarde in het economisch verkeer van het woonhuis.

Bij het opstellen van het testament in 2000 bedroeg de WOZ-waarde € 350.000 en de waarde in het economisch verkeer € 500.000. Bij het overlijden van erflater in 2013 was de WOZ-waarde € 525.000 en de waarde in het economisch verkeer niet veel hoger. Het legaat resulteerde op het *moment suprême* derhalve niet in een bevoordeling van het kind. Het kind heeft het legaat ook niet aanvaard, omdat hij de inbreng niet kon betalen. Dit kind is van oordeel dat de waardeontwikkeling van de woning het testament onevenwichtig heeft gemaakt en dat het testament uitgelegd moet worden (art. 4:46 BW). Het kind vordert een verklaring voor recht dat het testament van erflater zo moet worden uitgelegd dat hij 1/3^e ontvangt (in plaats van 1/4^e), het andere kind 1/4^e behoudt en het derde kind in plaats van 1/2 van de nalatenschap 5/12^e deel daarvan ontvangt. De rechtbank Den Haag volgt hem daarin bij vonnis van 10 mei 2021, [ECLI:NL:RBDHA:2021:4915](#):

"[eiseres] vindt dat het testament moet worden uitgelegd. Op basis van de wet behoeft een testament pas te worden uitgelegd als de bewoordingen van een testament onduidelijk zijn. Het hof Den Haag heeft geoordeeld (7 februari 2017, [ECLI:NL:GHDHA:2017:722](#)) dat een testament dat bij het opstellen ervan duidelijk was, door latere ontwikkelingen alsnog onduidelijk kan worden en dan toch moet worden uitgelegd.

Deze situatie doet zich voor. Uit de bewoordingen van het testament volgt dat erflater in 2000 meende [eiseres] met het legaat te bevoordelen, waardoor hij in het testament een van de wet afwijkende verdeling heeft opgenomen. Doordat de WOZ waarde in 2014 in ieder geval vrijwel gelijk was aan de marktwaarde van de woning, werd [eiseres] met het legaat echter niet bevoordeeld. Vraag is of erflater ook onder die omstandigheid bedoeld heeft aan [eiseres] slechts een kwart van zijn nalatenschap na te laten.

Artikel 4:46 lid 1 BW bepaalt dat bij de uitlegging van een uiterste wilsbeschikking dient te worden gelet op de verhoudingen die de uiterste wil kennelijk wenste te regelen, en op de omstandigheden waaronder de uiterste wil is gemaakt.

De rechtbank is van oordeel dat uit het testament in voldoende mate blijkt dat het de bedoeling van erflater was zijn kinderen gelijk te behandelen. Misschien niet precies gelijk, maar wel in die mate dat het niet zijn bedoeling kan zijn geweest dat [eiseres] slechts een kwart van de nalatenschap kreeg als het legaat haar geen voordeel opleverde."

De rechtbank stelt op basis van uitleg van het testament - met daarbij een hoofdrol voor de considerans waarin de precieze beweegredenen van de erflater waren opgenomen - een andere verdeling van de nalatenschap vast. Het kind-bedrijfsovernemer dat slechts 1/4^e erfdeel ontving, stelt zich niet benadeeld te voelen. Erflater wilde dat het kind (met oorspronkelijk de helft van de nalatenschap) kreeg wat niet aan de andere kinderen toekwam. In het feit dat het benadeelde kind niet meer dan 1/3^e deel gevorderd heeft, ziet de rechtbank aanleiding voor het oordeel dat deze 1/3^e deel erft en het andere kind 5/12^e deel. Dit sluit ook het meest aan bij hetgeen partijen op de zitting hebben besproken,

waaronder de omstandigheid dat het kind vaak voor niets heeft gewerkt op het bedrijf van eerst de erflater en later het kind-bedrijfsovernamer.

Aan de rechtspraak zijn legio voorbeelden te ontleen van legaten die mogelijk (te) onduidelijk zijn geformuleerd, waardoor eenvoudig geschillen over de reikwijdte daarvan konden ontstaan. Soms is dat aan de notaris te wijten die zich geen duidelijk beeld heeft gevormd van de *ins* en *outs* van een legaat en wordt gebruikgemaakt van standaardteksten uit een modellenbestand. In die gevallen moet het legaat – een uiterste wilsbeschikking – uitgelegd worden, en daarbij dient gelet te worden op de verhoudingen die de uiterste wil wenst te regelen, en op de omstandigheden waaronder de uiterste wil is gemaakt (art. 4:46 lid 1 BW) en zal ook rekening kunnen worden gehouden met “*de eisen van redelijkheid en billijkheid*” (art. 6:2 lid 1 BW). Te noemen zijn bijvoorbeeld geschillen over:

- een legaat van kunstvoorwerpen aan de gemeente Den Haag (de zogeheten Brediuscollectie), waarbij het de vraag was of het legaat de hele museale collectie van het Brediushuis bij Bredius' overlijden omvatte, met inbegrip van het gedeelte in depot (HR 29 oktober 2021, [ECLI:NL:HR:2021:1597](#), in cassatie van het arrest van het gerechtshof Den Haag van 25 februari 2020, [ECLI:NL:GHDHA:2020:352](#));
- een legaat van een geldbedrag, waarbij het de vraag was of de afgifte van het legaat moest plaatsvinden bij de eerste trap door de bezwaarde (de informele samenleefpartner van erflater) dan wel bij de tweede trap door de verwachters (rechtbank Noord-Holland 3 mei 2023, [ECLI:NL:RBNHO:2023:4819](#));
- een legaat van een bedrag van € 250.000 aan de partner van erflater, waarbij het de vraag was of betrokkene (bij gebreke van een regeling ter zake) nog wel de partner was nadat de relatie was geëindigd, althans die relatie op een “*pauzestand*” was gezet en er al jarenlang geen sprake (meer) was van een affectieve of liefdesrelatie en erflater tot zijn overlijden (grotendeels) in detentie³⁶ verbleef (gerechtshof 's-Hertogenbosch 25 juli 2023, [ECLI:NL:GHSHE:2023:2456](#)); en
- een legaat van de vermogensbestanddelen behorende tot (of gebruikt wordende voor) het ondernemingsvermogen van een akkerbouwbedrijf, waarbij het de vraag was of het legaat mede het saldo op de bedrijfsspaarrekening van ca. € 200.000 omvatte (rechtbank Zeeland-West-Brabant 9 augustus 2023, [ECLI:NL:RBZWB:2023:5777](#)).

17.2 Legaat ter grootte van een kwart van de nalatenschap

Erflater overlijdt in 2006. Hij heeft twee kinderen, een zoon en een dochter. Ten tijde van zijn overlijden had erflater een nieuwe levenspartner waarmee hij samenwoonde. Bij testament heeft erflater over zijn nalatenschap beschikt. De levenspartner verkrijgt het vruchtgebruik over de gehele nalatenschap. Als erfgenamen worden benoemd de dochter voor 99/100e deel en de levenspartner voor 1/100e deel. Aan de zoon wordt een legaat toegekend voor “*een bedrag ter grootte van één vierde (1/4) van de waarde van de nalatenschap, opeisbaar op het moment van overlijden of faillissement van mijn voornoemde partner*”. Gelet op het in het legaat gehanteerde erfdeel van 1/4e hoede men zich voor het misverstand dat dit legaat gelijk zou staan aan een legaat van de legitieme

³⁶ Het blijkt te gaan om de voormalige directeur vastgoed van het Philips Pensioenfonds, één van de veroordeelden in de Klimop-vastgoedfraude.

portie (in welk geval ook een erfdeel van 1/4e zou gelden, aangezien de erflater twee in art. 4:10 lid 1 onder a BW genoemde personen heeft achtergelaten (art. 4:64 lid 1 BW)). Dit legaat wordt echter berekend in de waarde van de nalatenschap, terwijl een legaat van de legitieme portie in de legitimaire massa (oftewel de fictieve nalatenschap) berekend zou worden (vgl. art. 4:65 BW).

In 2008 stellen de levenspartner en de dochter de vordering van de zoon als legataris vast. De zoon is hierbij niet betrokken. Na het overlijden van de levenspartner in 2017 stelt de zoon dat het legaat groter is dan het bedrag waarop het legaat in 2008 voor hem is berekend. De broer dagvaardt daarop zijn zuster. Ambtshalve oordeelt de rechtbank Rotterdam over enkele processuele aspecten bij vonnis van 23 september 2020, [ECLI:NL:RBROT:2020:8300](#), als volgt:

“Een legaat dient in beginsel voldaan te worden door de gezamenlijke erfgenamen naar rato van hun erfdeel (artikel 4:117 lid 2 en 3 BW). De zus is erfgenaam voor 99%. Voor de overige 1% is de levenspartner erfgenaam. Mocht in deze procedure vast komen te staan dat het legaat van de broer hoger is dan het aan hem uitbetaalde bedrag, dan zal de desbetreffende vordering voor 99% moeten worden voldaan door de zus. Voor de overige 1% zal de broer zich moeten wenden tot (de erfgenamen van) de levenspartner. De rechtbank tekent nog aan dat het geen bezwaar is dat de levenspartner/ haar erfgenamen niet mede gedaagd zijn in de onderhavige procedure. Van een processueel ondeelbare rechtsverhouding is geen sprake. Het gaat hier niet om een geschil tussen erfgenamen onderling over de verdeling van de nalatenschap (een gemeenschap). De broer is geen erfgenaam maar legataris en daarmee schuldeiser.”

Het was dus niet nodig voor het kind-legataris om ook de erfgenamen van de levenspartner in de procedure te betrekken. Het handelt niet om een geschil over de verdeling van de nalatenschap, maar om een vordering die strekt tot nakoming van een legaat. De keerzijde daarvan is dat de broer in deze procedure van zijn zus slechts 99% van de juiste omvang van het legaat kan vorderen.

Het beroep van de zuster op verjaring en rechtsverwerking verwerpt de rechtbank. Volgens de zuster was de vordering van de broer verjaard in oktober 2013 voor zover het gaat om de vaststelling van de hoogte van het legaat, omdat deze vaststelling al heeft plaatsgevonden in oktober 2008.

“De rechtbank is van oordeel dat het verjaringsverweer faalt. In het arrest Buyck/Van den Aemele (HR 29 december 1995, [ECLI:NL:HR:1995:ZC1943](#)) heeft de Hoge Raad overwogen dat in artikel 3:322 lid 1 BW besloten ligt dat degene die zich op verjaring beroept, met voldoende duidelijkheid dient aan te geven op welke verjaring hij het oog heeft, wil dit beroep kunnen slagen. Aan deze voorwaarde voldoet het verjaringsverweer niet. De rechtbank heeft aan de zus in de zittingsagenda gevraagd op welk wetsartikel zij nu eigenlijk doelt bij haar beroep op verjaring. De zus heeft slechts geantwoord dat ‘aansluiting mag worden gezocht bij de verjaringsbepalingen van boek 3 BW’ en dat zij het redelijk vindt om als ingangsdatum van de verjaringstermijn te hanteren 17 oktober 2008 (de datum van het overlijden van de akte afgifte en vaststelling legaat). Het beroep op verjaring is daarmee niet goed onderbouwd.

Het beroep op rechtsverwerking faalt eveneens. De zus stelt in dit verband dat de broer, door de vaststellingsakte zonder commentaar te behouden, zijn recht heeft verwerkt. Voor

rechtsverwerking is echter meer nodig dan stilzitten. Stilzitten rechtvaardigt geen beroep op rechtsverwerking, hoogstens op verjaring."

Inhoudelijk oordeelt de rechtbank achtereenvolgens als volgt over (i) de voor het legaat te hanteren waardepeildatum, (ii) de makelaarskosten en (iii) de waarde van de inboedel.

- Waardepeildatum

"Het legaat is in dit geval geen vast geldbedrag. In het testament is bepaald dat het legaat een bedrag is ter hoogte van een kwart van de waarde van de nalatenschap. Peildatum voor de waarde van de goederen der nalatenschap is het tijdstip onmiddellijk na het overlijden van de erflater (artikel 4:6 BW). Deze waardepeildatum geldt hier dus ook voor de vaststelling van de waarde van het legaat. Ten onrechte stelt de zus dat van de verkoopopbrengst van de woning moet worden uitgegaan. De goede en kwade kansen van waardestijging en waardedaling van de woning komen voor risico van de erfgenamen, niet voor de broer als legataris."

Het legaat is daarmee een geldlegaat, waarvan de omvang wordt vastgesteld op de waarde van de nalatenschap op het tijdstip onmiddellijk na overlijden (art. 4:6 BW). De waardestijging of -daling van het nalatenschapsgoed (een woning of een effectenportefeuille) na de overlijdensdatum komt dan volledig voor rekening van de erfgena(am)en. Men kan daarop zo nodig inspelen door het betreffende nalatenschapsgoed onmiddellijk te vervreemden. Een andere vormgeving van het legaat in het testament is ook denkbaar. Zo zou de erflater ervoor kunnen kiezen om de legataris (met een verbintenisrechtelijke aanspraak) te behandelen als een economisch erfgenaam, maar daarvoor is dan wel een aanvullende regeling in het testament nodig (vgl. § 18).

- Makelaarskosten

"Dit bedrag ziet op makelaarskosten in verband met de voorlopige taxatie en verkoop van de woning. Dit is geen schuld van erflater maar van de erfgenamen, zodat met deze kosten geen rekening wordt gehouden bij de berekening van het legaat."

- Inboedel

"Het is aan de rechtbank om de waardemaatstaf te bepalen. De rechtbank hanteert voor de inboedelgoederen niet de kosten van vervanging als maatstaf, maar de waarde in het economisch verkeer, in de zin van: wat zou een opkoper voor de inboedel bereid zijn te betalen? Dat pleegt als regel (zeer) weinig te zijn. Dat maakt het geldelijke belang van de vordering van de broer sowieso gering. Daarbij komt het volgende.

Stelplicht en bewijslast van waarde en samenstelling van de inboedel rusten op de broer. De broer heeft niet voldaan aan de stelplicht. Het is niet voldoende dat de broer zich, in abstracto, baseert op een door verzekeraars gehanteerde waarderingsmethode (n.b. ter vervanging). De broer had moeten stellen om wat voor inboedel het gaat (waar bestond de inboedel uit? hoe oud was de inboedel? wat was de aanschafprijs? zaten er kostbare stukken tussen?). Dit doet hij niet. Als onvoldoende onderbouwd zal deze vordering worden afgewezen. Uit de stellingen van de broer valt niet of althans onvoldoende af te leiden dat

de inboedel enige relevante waarde had. Afgezien hiervan doet de broer ook geen concreet, ter zake dienend bewijsaanbod voor de waarde van de inboedel.”

Art. 4:6 BW bevat slechts een waardepeildatum, geen waarderingsmaatstaf. De rechter vult deze in ten aanzien van inboedelgoederen (de waarde in het economisch verkeer). De rechtbank geeft ten slotte ook een wenk aan de advocaat van de broer om zijn vordering ten aanzien van de waarde van de inboedel beter te onderbouwen. De advocaat zal daarbij aangewezen zijn op de inlichtingen die zijn cliënt hem verschaft over de waarde van een inboedel van ca. 14 jaar geleden.

17.3 Legaat ter grootte van de legitieme portie

Een legitimaris bij testament bedenken met een legaat ter grootte van de legitieme portie oogt zoveel vriendelijker dan een onterving, waarna de legitimaris een beroep moet doen op de legitieme portie en de familieverhoudingen op scherp komen te staan. Een voordeel van een legaat ter grootte van de legitieme portie is ook dat de omvang en de opeisbaarheid van het geldbedrag geclausuleerd kan worden. De legitieme portie is als dwingendrechtelijke aanspraak niet voor clausulering vatbaar. Gelijk bekend, neemt een legataris niet deel aan de verdeling van de nalatenschap (art. 3:170 lid 3 BW).

Moeder heeft in haar testament het ene kind onterfd en het andere kind tot haar enig erfgenaam en executeur benoemd. Aan het onterfde kind heeft moeder gelegateerd *“een bedrag in kontanten gelijk aan haar wettelijk minimumerfdeel (legitieme portie) in mijn nalatenschap zoals dat geldt ten tijde van mijn overlijden”*. Eerder heeft moeder aan beide kinderen een papieren schenking van ca. € 43.000 gedaan (met een rente van 6% per jaar). Het testament bepaalt verder dat de kinderen vrijgesteld zijn van inbreng van de giften in de nalatenschap (vgl. reeds de hoofdregel van art. 4:229 BW, zodat deze bepaling in het testament niet meer is dan een bevestiging van het wettelijke regime (met als regel: geen inbreng van giften, tenzij). Deze (thans overbodige) bepaling over de vrijstelling van inbreng wordt toch vaak in testamenten opgenomen om eenzelfde regeling te geven voor de giften van vóór 2003, in welke periode het wettelijke regime anders luidde (met als regel: inbreng van giften, tenzij)). In geschil tussen broer en zus is de omvang van het legaat (en daarmee de omvang van de legitieme portie).

Bij vonnis van 24 februari 2021, [ECLI:NL:RBGEL:2021:916](#), gaat de rechtbank Gelderland onder meer in op de invloed van de schuldigerkenning uit hoofde van de papieren schenkingen op het legaat. Wat dient met deze reeds ontvangen giften gedaan te worden? Dit houdt verband met de bijtelling van de giften bij de nalatenschap (als onderdeel van de legitimaire massa (art. 4:65 BW)) en het gegeven dat art. 4:70 lid 1 BW bepaalt dat de giften door de erflater aan een legitimaris gedaan in mindering komen op diens legitieme portie (imputatie).³⁷ Komt de waarde van de schuldigerkenning uit hoofde van de papieren schenking in dit geval in mindering op het legaat van het onterfde kind of niet? Daarmee wordt de vraag aan de orde gesteld hoe het door erflater ten behoeve van het onterfde kind (eiser in de procedure) gemaakte legaat – een legaat *“gelijk aan haar wettelijk minimumerfdeel (legitieme portie) in mijn nalatenschap”* – uitgelegd dient te worden (art. 4:46 BW). De rechtbank overweegt dienaangaande:

³⁷ Zie ook hoofdstuk 12 ('Het wettelijke minimum in het erfrecht: de legitieme portie', § 11).

“De legitieme portie wordt in de wet gedefinieerd als het gedeelte van de waarde van het vermogen van erflater, waarop de legitimaris in weerwil van giften en uiterste wilsbeschikkingen van de erflater aanspraak kan maken (artikel 4:63 lid 1 BW). De legitimaire portie is een breukdeel van de legitimaire massa (4:64 lid 1 BW). De legitimaire portie moet worden onderscheiden van de legitimaire aanspraak. De legitimaire aanspraak is de legitimaire portie minus de waarde van de in aanmerking te nemen giften (artikel 4:70 BW). Van belang is voorts dat in punt V van het testament van erflaatster is vastgelegd dat de afstammelingen van erflaatster niet verplicht zijn tot inbreng van giften die zij hebben genoten, tenzij bij het doen van de gift uitdrukkelijk het tegendeel is bepaald. Op grond van het voorgaande moet worden geconcludeerd dat het testament kennelijk wenst te regelen dat aan [eiser] word gelegateerd het bedrag ter hoogte van het breukdeel van de legitimaire massa waarop zij als kind aanspraak kan maken (artikel 4:64 lid 1 BW), zonder dat hierop eventuele giften in mindering worden gebracht.”

Op de door de rechtbank gevolgde redenering is taalkundig niets aan te merken. De legitieme portie in abstracto (als bedoeld in art. 4:63 lid 1 BW) is een andere grootheid dan de niet-wettelijke term legitimaire aanspraak (ook wel genoemd de legitieme portie in concreto, waarbij rekening wordt gehouden met eventueel ontvangen giften (art. 4:70 BW) en erfrechtelijke verkrijgingen (art. 4:71 BW). Dat is de reden dat de rechtbank bij de vaststelling van de omvang van het legaat de giften buiten beschouwing laat. Het is echter de vraag of de erflater dan wel de notaris die de pen heeft gevoerd bij de redactie van het testament, met de verwijzing naar de legitieme portie in het legaat niet bedoeld heeft te verwijzen naar de gehele wettelijke regeling van de legitieme portie (derhalve met inbegrip van de imputatie van giften en erfrechtelijke verkrijgingen).

De rechtbank legt voor de uitleg van het legaat nog een verband met de bepaling in het testament dat giften niet ingebracht behoeven te worden (en wel met de woorden ‘voorts is van belang’). Onderkend moet worden dat de context van inbreng van giften bij de verdeling van een nalatenschap (welke inbreng gebaseerd is op de vrije wil van de erflater om dat wel of niet voor te schrijven) een geheel andere is dan de (in de wet dwingend voorgeschreven) imputatie van giften bij de vaststelling van de grootte van de legitieme portie. Aan de bepaling in het testament over de inbreng van giften zou uiteraard wel de notie ontleend kunnen worden dat het de kennelijke bedoeling van de erflater is geweest om het bij de afwikkeling van de nalatenschap niet meer over de giften te hebben en die bij de berekening van de legitieme portie buiten beschouwing te laten.

Uit de uitspraak blijkt verder dat een legataris wiens aanspraak uit hoofde van het legaat gerelateerd is aan de legitieme portie van de erfgena(a)m(en) de verstrekking van informatie kan verlangen om zijn erfrechtelijke aanspraak te kunnen berekenen, en wel op een met art. 4:78 BW vergelijkbare wijze. Is een legaat toegekend waarvan de omvang gerelateerd is aan de legitieme portie, dan impliceert zulks dat gegevens met betrekking tot de nalatenschap aan de legataris verstrekt moeten worden om de legitieme portie te kunnen berekenen.

Het onterfde kind heeft de wettelijke rente gevorderd over het bedrag van het legaat, en wel vanaf de datum van overlijden van erflaatster. Dat wordt afgewezen, omdat de wettelijke rente pas verschuldigd is vanaf het moment dat het kind-erfgenaam met de betaling van de geldsom in verzuim is geraakt (art. 6:119 BW). Het verzuim is eerst ingetreden nadat de in

de brief van 10 juli 2019 gegeven termijn van veertien dagen is verlopen zonder dat de betalingsverplichting is nagekomen (de ingebrekestelling van art. 6:82 lid 1 BW).

Over de papieren schenking (ofwel een schuldbekentenis uit vrijgevigheid) wordt onder meer de in de notariële akte vastgelegde contractuele rente van 6% gevorderd. De rechtbank oordeelt daarover:

“In dit verband is van belang dat [gedaagde] als (enig) erfgenaam van rechtswege de rechtspositie van erflater voortzet en van rechtswege schuldenaar is geworden van de schulden van erflater die niet door haar dood teniet zijn gegaan (artikel 4:182 BW en artikel 6:249 BW). Op hem rust derhalve ook de verplichting om de in de schuldbekentenis afgesproken rente aan [eiser] te betalen. [gedaagde] heeft niet betwist dat deze rente vanaf 1 januari 2017 niet is betaald. Deze bedongen rente is hoger dan de wettelijke rente en loopt daarom op grond van artikel 6:119 lid 3 BW door in plaats van de wettelijke rente nadat [gedaagde] in verzuim is gekomen.”

Wederom een puzzel van een legaat ter grootte van de legitieme portie: wat is in dit geval gelegateerd, wie is erfgenaam en wie draagt het legaat? Al deze vragen kwamen aan de orde in het vonnis van de rechtbank Gelderland van 27 maart 2024, [ECLI:NL:RBGEL:2024:1661](https://www.rechtspraak.nl/ECLI:NL:RBGEL:2024:1661).

Erflater is overleden en laat drie kinderen achter: gedaagden A en B alsmede dochter C, de moeder van eisers. Erflater heeft dochter C ontferd en haar in de plaats daarvan een legaat ter grootte van haar legitieme portie toegekend. Dat is als volgt verwoord in het testament:

“Wijziging erfdelen

Ik wijk af van de wettelijke erfopvolging met dien verstande dat ik mijn dochter, geboren op [geboortedatum en -plaats], nadrukkelijk ontfer als erfgename in mijn nalatenschap.

Legaat

Ik legateer aan mijn voornoemde dochter die ik ontferd heb: (i) een legaat in contanten ter grootte van haar legitieme, opeisbaar zodra er voldoende financiële middelen vrijkomen om deze uit te keren en zonder bijberekening van rente. (...)

Een uitdrukkelijke erfstelling ontbreekt in het testament. De dochter wordt wel ontferd. In de verklaring van erfrecht staat dat alleen A en B de erfgenamen zijn van erflater. C was ontferd. In geschil is of eisers, de dochters van C, als plaatsvervullers van C kunnen opkomen.³⁸ Of is ook de staak van C ontferd?

De rechtbank gaat in op de werking van art. 4:46 BW en stelt dat bij de uitleg van een testament de bedoeling van de woorden van het testament vanuit de ogen van de erflater op het moment van het opstellen van het testament moeten worden achterhaald. Om die bedoeling vast te kunnen stellen, moet gelet worden op de verhoudingen die erflater op het moment van testeren wilde regelen en de omstandigheden waaronder het testament werd opgesteld. Hierbij kan een beroep worden gedaan op alles wat hierin klaarheid kan scheppen. Volgens de rechtbank blijkt uit de omstandigheden dat erflater met zijn testament kennelijk de verhoudingen met zijn kinderen wilde regelen op basis van het contact dat (al dan niet) tussen hen bestond. Dat is wat erflater heeft gedaan. Erflater heeft

³⁸ Zie ook hoofdstuk 2 (‘Erfopvolging bij versterf; ordening en erfdelen’, § 5).

immers zijn zoon B en dochter C onterfd toen zij geen contact hadden en die onterving ten aanzien van zijn zoon B ongedaan gemaakt nadat het contact tussen hen hersteld was. Hieruit leidt de rechtbank niet af dat erflater ten aanzien van de kleinkinderen, zowel de kinderen van zijn zoon B als die van zijn dochter C, de verhoudingen heeft willen regelen. Hoewel de notaris aangeeft dat erflater niet wilde dat de kinderen van zijn dochter C erfdien, is (als dit al zou komen vast te staan) hiermee niet gegeven dat dit bij het uiteindelijke passeren van het testament nog steeds de bedoeling van erflater was. Zoals ook aangevoerd door eisers zijn er immers contactmomenten geweest tussen de notaris en erflater en heeft erflater bovendien het concepttestament ontvangen en daarop gereageerd. Dit alles heeft uiteindelijk geleid tot de tekst van het testament zoals die nu is opgenomen. De verklaring van de notaris dat erflater niet wilde dat de staak van zijn dochter meer zou erven dan de andere staken maakt dit evenmin anders. De huidige erfopvolging brengt immers met zich dat iedere staak, in totaal, hetzelfde erft. Dit betekent dat eisers door plaatsvervulling in de zin van art. 4:12 lid 2 BW erven van erflater, en het legaat ter grootte van de legitieme portie aan hun moeder C ten laste van hen komt.

Onduidelijk is in het testament wat de precieze omvang van het legaat is. Is het legaat gelijk aan de legitieme portie (te berekenen in de legitimaire massa (art. 4:65 BW))? Of wordt bij de berekening van de omvang van het legaat rekening gehouden met eventueel ontvangen giften (art. 4:70 BW) en erfrechtelijke verkrijgingen (art. 4:71 BW)?

Eisers hebben gevorderd dat zij van erflater erven door plaatsvervulling, zodat zij gezamenlijk aanspraak hebben op 1/3^e deel van de nalatenschap van erflater *verminderd* met het aan hun moeder toekomende legaat. Het is maar de vraag of dat juist is. In dit geval is immers sprake van een legaat en een legaat komt als een schuld van de nalatenschap ten laste van de gezamenlijke erfgenamen, en wel naar evenredigheid van de erfdelen. Die regeling van de draagplicht van het legaat luidt anders dan de draagplicht van de legitieme portie (art. 4:87 BW).

17.4 Aansprakelijkheid van erfgenamen voor het verminderde tekort

Vader overlijdt in 2013. Hij heeft aan een vriendin een bedrag van € 100.000 gelegateerd, vrij van rechten en kosten. In zijn testament zijn tot zijn erfgenamen benoemd: moeder voor 1% en twee kinderen samen voor 99%. Zij hebben allen de nalatenschap zuiver aanvaard. De legataris vordert in de procedure betaling van het legaat van € 100.000, te vermeerderen met de verschuldigde erfbelasting en advocaatkosten. Opmerkelijk is dat de erfstellingen in het testament uit 2008 voorkomen en dat in een aanvullend testament uit 2013 - enige maanden voor zijn overlijden - het riante geldlegaat voor de vriendin is opgenomen. Het vonnis laat ons in het duister tasten over de achtergrond hiervan en dat is misschien maar goed ook.

Bij vonnis van de rechtbank Limburg van 6 december 2017, [ECLI:NL:RBLIM:2017:12053](https://www.rechtspraak.nl/ECLI:NL:RBLIM:2017:12053), wordt de tegen de zuiver aanvaard hebbende erfgenamen ingestelde vordering van de legataris - ondanks diverse daartegen aangevoerde verweren - grotendeels toegewezen.

“De rechtbank is van oordeel dat [gedaagden] door de zuivere aanvaarding van de nalatenschap erfgenaam zijn geworden.

Door de zuivere aanvaarding zijn [gedaagden] op grond van het bepaalde in artikel 4:182 lid 2 BW van rechtswege schuldenaar van de schulden van de erflater geworden, voor de voldoening waarvan zij met hun gehele vermogen aansprakelijk zijn. Tot de schulden van de erflater behoort het legaat aan [eiseres] (artikel 4:117 leden 1 en 2 BW). Omdat de nalatenschap door [gedaagden] zuiver is aanvaard, is het bepaalde in artikel 4:120 BW van toepassing. Dat artikel bepaalt dat schulden van de nalatenschap uit een legaat slechts ten laste van de nalatenschap worden voldaan, indien alle schulden van de nalatenschap daaruit ten volle kunnen worden voldaan (lid 1) en dat voor zover de nalatenschap niet toereikend is om de schulden uit legaten te voldoen uit de erfdelen van de erfgenamen op wie zij rusten, de schulden worden verminderd (lid 2). Uit het bepaalde in lid 5 van dat artikel volgt echter dat ondanks de vermindering (van lid 2) de erfgenamen met hun gehele vermogen aansprakelijk zijn tot voldoening van het geheel.”

De eerste zin van deze overweging is niet correct. Gedaagden waren als gevolg van de erfstellingen in het testament erfgenaam geworden. Zuivere aanvaarding leidt ertoe dat zij volledig instaan voor de schulden van de nalatenschap. Verder geldt dat de koppeling tussen zuivere aanvaarding van de nalatenschap en art. 4:120 BW alleen in lid 5 bestaat. Bij een beneficiair aanvaarde nalatenschap geldt dat legatarissen postconcurrente schuldeisers zijn (art. 4:120 lid 1 BW en § 6) en vindt vermindering van legaten plaats voor zover de nalatenschap niet toereikend is om de schulden uit legaten te voldoen uit de erfdelen van de erfgenamen op wie zij rusten (art. 4:120 lid 2 BW en § 9). Art. 4:120 lid 5 BW bepaalt dat de erfgenamen die met hun gehele vermogen aansprakelijk zijn - en dat zijn de zuiver aanvaard hebbende erfgenamen - ondanks de vermindering van de legaten gehouden blijven tot voldoening van het geheel.³⁹ Dat zal alleen het geval zijn voor zover de schuld uit het legaat op deze erfgenamen rust. Hetzelfde is overigens ook al geregeld in art. 4:184 lid 2 BW, alwaar wordt bepaald dat de erfgenaam die de nalatenschap zuiver heeft aanvaard, verplicht is een schuld van de nalatenschap, waaronder ook de op hem rustende legaten, ten laste van zijn eigen vermogen te voldoen.

- Legitieme portie

De kinderen hebben nog geprobeerd om onder betaling aan de legataris uit te komen door een beroep te doen op de legitieme portie. In hun visie zou het legaat ingekort moeten worden om daarmee de legitieme portie aan hen te kunnen voldoen. Om een reeks van redenen faalt volgens de rechtbank het beroep op de legitieme portie.

“Het beroep dat [de kinderen] doen op hun legitieme kan hun niet baten, omdat een inkorting van het legaat op grond van artikel 4:87 BW moet worden ingesteld tegen de erfgenamen, lees [gedaagden], en dus gedeeltelijk tegen henzelf (artikel 4:79 BW). Bovendien kan een dergelijk beroep er slechts toe leiden dat de schuld om het legaat te voldoen uit hun erfdelen wordt verminderd, maar dat laat onverlet dat hetgeen de legataris (...) toekomt uit haar legaat maar niet kan worden voldaan uit de erfdelen van [gedaagden] op grond van een beroep op de legitieme, kan worden verhaald op het gehele

³⁹ Met de passage “voldoening voor het geheel” wordt overigens niet een hoofdelijke aansprakelijkheid tot stand gebracht.

privévermogen van [gedaagden], en derhalve niet enkel op hetgeen zij erven (artikel 4:120 lid 5 BW).

[De kinderen] hadden aan die voor hen nadelige gevolgen van de legatering door hun vader van een bedrag van € 100.000,- aan [eiseres] kunnen ontkomen, door op de voet van het bepaalde in artikel 4:63 lid 3 BW de nalatenschap te verwerpen en gelijktijdig een verklaring af te leggen met de strekking dat zij hun legitieme portie wensen te ontvangen, dan wel door het beneficiair aanvaarden van de nalatenschap. In het eerst genoemde geval zou het bepaalde in artikel 4:87 BW van toepassing zijn geweest, maar niet het bepaalde in artikel 4:120 BW, omdat zij in dat geval geen erfgenamen zouden zijn geweest, maar schuldeisers van de nalatenschap. Thans kunnen [de kinderen], op grond van het bepaalde in artikel 4:190 lid 4 BW, de nalatenschap niet meer verwerpen of alsnog beneficiair aanvaarden."

Het belangrijkste argument is mijn inziens dat de erfgenamen na een zuivere aanvaarding van de nalatenschap niet meer aan een beroep op de legitieme portie toekomen. Zij hadden daartoe meteen de weg van verwerping van de nalatenschap en het tegelijkertijd afleggen van de zogeheten contantenverklaring moeten volgen (art. 4:63 lid 3 BW). Dat kan niet meer omdat de gemaakte keuze voor zuivere aanvaarding van de nalatenschap onomkeerbaar is (art. 4:190 lid 4 BW). Een ander probaat beschermingsmiddel voor de erfgenamen was in dit geval geweest om de nalatenschap niet zuiver maar beneficiair te aanvaarden, zodat de legataris geen verhaal kan nemen op het eigen vermogen van de erfgenamen. Ook voor die keuze was het inmiddels te laat.

- Erfbelasting

De toevoeging aan het legaat - een erfrechtelijke verkrijging volgens de Successiewet, en derhalve aan de heffing van erfbelasting onderworpen (art. 1 lid 1 onder 1° SW) - dat het 'vrij van rechten en kosten is', komt de erfgenamen ook duur te staan.

"Uit de formulering van het legaat volgt dat [gedaagden] ook gehouden zijn de eventueel door [eiseres] verschuldigde belasting over de verkrijging uit het legaat voor hun rekening te nemen. Het legaat is immers "vrij van rechten en kosten." (...) De rechtbank zal de door [eiseres] onderbouwde berekening (de met de Rekenhulp erfbelasting van de Belasting uitgeoefende berekening (...)) van de volgens haar verschuldigde erfbelasting als door [gedaagden] onvoldoende gemotiveerd betwist toewijzen."

- Advocaatkosten

De vordering van de legataris met betrekking tot de gemaakte advocatenkosten wordt afgewezen:

"De rechtbank is van oordeel dat met de passage "vrij van rechten en kosten" wordt bedoeld op kosten die in direct verband staan met de verkrijging van het legaat door de legataris, zoals bijvoorbeeld de door de legataris verschuldigde erfbelasting over het gelegateerde, of bijvoorbeeld kosten van het overmaken van het verschuldigde door de erflater aan de legataris. Daaronder kunnen echter niet worden begrepen de advocaatkosten die een legataris heeft gemaakt om het recht op het legaat geldend te kunnen maken. Er bestaat ook

geen aanleiding om [de zuiver aanvaard hebbende erfgenamen] te veroordelen in de door [de legataris] daadwerkelijk gemaakte advocaatkosten. Daartoe bestaat slechts aanleiding indien de wet daarvoor een grondslag biedt, hetgeen in deze zaak niet het geval is, dan wel indien sprake is van misbruik van procesrecht of onrechtmatig handelen van een procespartij. Dat en de wijze waarop [gedaagden] verweer hebben gevoerd, kan niet worden gekwalificeerd als misbruik van procesrecht noch als onrechtmatig handelen. [gedaagden] kan immers niet het recht worden ontzegd zich in rechte te verweren tegen een ingestelde vordering.”

De gifbeker is nog niet leeg voor de erfgenamen. Het beroep dat zij hebben gedaan op een betalingsregeling ex art. 4:5 BW wordt door de rechtbank afgewezen. De rechtbank is van oordeel dat zij twee jaar de tijd hebben gehad om de benodigde financiering voor de betaling van het legaat te verzorgen. De erfgenamen hebben bovendien nagelaten zakelijke of persoonlijke zekerheid aan te bieden voor de betaling van het uit hoofde van het legaat verschuldigde.

17.5 Wijziging van de verbintenissen uit het legaat

Een zoon is de enig erfgenaam van zijn vader en executeur in zijn nalatenschap. Vader heeft aan zijn levensgezel een aantal legaten toegekend, waaronder een legaat van het gebruik van de inboedel gedurende een periode van één jaar. Daarnaast heeft vader aan zijn levensgezel een riant geldlegaat toegekend van € 35.000 en van een periodiek uit te keren bedrag van € 2.500 per maand tot haar overlijden, tot een maximum van € 500.000.

De zoon vraagt na afloop van de termijn van één jaar om teruggave van de inboedel. Als de levensgezel dat zonder opgave van redenen weigert, zet de zoon zijn enige drukmiddel in. Hij schort de maandelijkse uitkering op (art. 6:52 BW). Daarop dient de levensgezel een verzoek in om de verbintenissen uit het legaat te wijzigen in betaling ineens (art. 4:123 BW) (§ 11).

Tijdens de mondelinge behandeling van het verzoek bij de rechtbank heeft de levensgezel medegedeeld dat zij de persoonlijke spullen, de foto's en een diploma, in een emotionele bui heeft weggedaan. De urn is uit haar handen gevallen, waarna zij de as bij elkaar heeft geveegd en heeft uitgestrooid op het terras.

Na de zitting heeft de zoon ervoor gezorgd dat door Van Lanschot ten behoeve van de levensgezel een bankgarantie werd gesteld tot een bedrag van € 422.500 (te weten het restantbedrag dat beschikbaar is voor de maandelijkse uitkering). Daarmee heeft de zoon voldaan aan de verplichting tot zekerheidstelling uit het testament voor de periodieke verplichtingen uit het legaat jegens de levensgezel.

De rechtbank Limburg wijst bij beschikking van 1 september 2020, [ECLI:NL:RBLIM:2020:6756](#), het verzoek tot wijziging van het legaat af:

“De rechtbank is van oordeel dat uit het testament duidelijk blijkt dat erflater slechts zolang [verzoekster, de levensgezel] leeft een maandelijkse verplichting in het leven wilde roepen tot het betalen van een maandelijkse toelage tot een maximum van € 500.000,-. [verweerder, de zoon] heeft onweersproken gesteld dat er inmiddels € 77.500,- is betaald. Tot 16 juni 2020 (mondelinge behandeling) heeft [verzoekster] [verweerder] in het ongewisse gelaten over de reden van het niet afgeven van de inboedelgoederen met evident grote

emotionele waarde. Tot dat moment heeft [verweerder], naar het oordeel van de rechtbank, dan ook een beroep mogen doen op zijn opschortingsrecht voortvloeiend uit art. 6:52 BW. [verzoekster] had moeten begrijpen dat deze goederen een grote emotionele waarde hebben voor [verweerder] en had hem omtrent haar bedoelingen met / het lot van die goederen niet zolang in het ongewisse mogen laten.

De rechtbank ziet in het gerechtvaardigd beroep op het opschortingsrecht door [verweerder] dan ook geen aanleiding de voorwaarden van het legaat te wijzigen. [verweerder] is de verplichting om zekerheid te stellen voor de betaling van de maandelijkse termijnen inmiddels nagekomen. Ook dat kan geen grond meer zijn voor toewijzing van het verzoek van [verzoekster]. Haar verzoek zal dan ook worden afgewezen.

De rechtbank overweegt ten overvloede dat vanaf 1 juli 2020 aan [verweerder], gelet op hetgeen hiervoor is overwogen, naar het voorlopig oordeel van de rechtbank geen gerechtvaardigd beroep op het opschortingsrecht meer toekomt. Inmiddels is duidelijk dat [verzoekster] die goederen heeft weggegooid of vernietigd, waardoor het opschortingsrecht niet meer zal leiden tot teruggave van de goederen.”

De beoordeling door de rechtbank van het wijzigingsverzoek *ex nunc*⁴⁰ - en dus naar de toestand ten tijde van de mondelinge behandeling, en niet naar de toestand ten tijde van de indiening van het verzoekschrift (*ex tunc*) - heeft de zoon geholpen om tijdig de zekerheidstelling alsnog in orde te maken en daarmee een mogelijke wijziging van het legaat (door de levensgezel was betaling ineens van het restant verzocht) te voorkomen.

17.6 Executoriale kracht van het legaat

Art. 430 lid 1 Rv bepaalt dat de grossen van in Nederland verleden authentieke akten - evenals de grossen van in Nederland gewezen vonnissen en beschikkingen - in geheel Nederland ten uitvoer kunnen worden gelegd. Met de grosse wordt bedoeld op een in executoriale vorm uitgegeven afschrift of uittreksel van een notariële akte (art. 1 lid onder g van de Wet op het notarisambt). De notariële akte wordt daarmee gelijkgesteld aan een rechterlijke uitspraak.

Tenuitvoerlegging van de notariële akte kan plaatsvinden door middel van executoriaal beslag en andere executiemiddelen.⁴¹ De notariële akte geldt in dit verband als executoriale titel. Ook het testament kan als een voor tenuitvoerlegging vatbare notariële akte worden aangemerkt.⁴² Wil een testament als executoriale titel kunnen gelden, dan moet er wel uit blijken wat de schuldenaar (één of meer erfgenamen) precies aan de schuldeiser (bijvoorbeeld de legataris) verschuldigd is, althans langs welke weg de grootte van de schuld op een voor partijen bindende wijze kan worden vastgesteld.

⁴⁰ *Ex nunc* is een Latijnse term die door juristen wordt gebruikt. Het betekent zoveel als 'vanuit het heden' (zoals de situatie nu is). Tegenover *ex nunc* staat *ex tunc*: 'vanuit het verleden' (zoals de situatie toen was).

⁴¹ Andere reële executiemiddelen worden geboden door art. 3:299 en 3:300 BW. Die middelen kunnen ook ingezet worden met betrekking tot de grosse van een notariële akte, bijvoorbeeld een machtiging door de rechter een legaat van aandelen in een B.V. na te kunnen komen. Zie daarvoor verder hoofdstuk 25 ('Procederen over erfenissen', § 21.3).

⁴² Hetzelfde geldt bijvoorbeeld voor een notariële hypotheekakte en een notarieel vastgelegde schuldbekentenis (uit hoofde van een lening of een alimentatieregeling).

Een voorbeeld ter illustratie. Moeder heeft haar zoon tot haar enig erfgenaam en executeur benoemd. Aan haar dochter heeft moeder een legaat toegekend. Het legaat houdt volgens het testament in:

"(...) een bedrag in contanten ter grootte van de helft van de waarde van het tot mijn nalatenschap behorende registergoed aan de [adres] te [plaats] dan wel het registergoed dat hiervoor in de plaats is gekomen, uit te keren in maandelijkse termijnen binnen vijf jaar na mijn overlijden, onder bijberekening van een rente overeenkomend met de twaalfmaands-Euriborrente. Terzake van de bepaling van de waarde van het hierboven bedoelde registergoed bepaal ik dat dit in de waardering betrokken dient te worden voor de WOZ-waarde die gehanteerd wordt bij de aangifte voor de erfbelasting als bedoeld in de Successiewet 1956, dan wel de hiervoor in de plaats getreden wet- en/of regelgeving."

De dochter heeft op grond van de grosse van het testament (art. 430 lid 1 en art. 156 lid 2 Rv ten laste van de zoon executoriaal (derden)beslag gelegd op de woning en onder twee banken. De zoon vordert vervolgens in kort geding opheffing van de gelegde beslagen. De voorzieningenrechter wijst in dit executiegeschil bij vonnis van 29 september 2020, [ECLI:NL:RBOVE:2020:3386](https://www.rechtspraak.nl/Juridische%20praktijk/ECLI/NL:RBOVE:2020:3386), deze vordering af.

Als grond voor opheffing van de executoriale beslagen voerde de zoon onder meer aan dat de omvang van het legaat niet voldoende bepaalbaar zou zijn. Hierdoor zou - aldus de zoon - executoriale kracht aan het testament ontbreken. De voorzieningenrechter overweegt daarover;

"Op grond van artikel 430 lid 1 Rv kan de grosse van in Nederland verleden authentieke akten in Nederland ten uitvoer worden gelegd. Ingevolge het bepaalde in artikel 156 lid 2 Rv is een notariële akte, zoals een testament, een authentieke akte als bedoeld in artikel 430 lid 1 Rv. Blijkens vaste rechtspraak van de Hoge Raad is vereist dat de vordering voldoende bepaalbaar is (HR 26 juni 1992, NJ 1993, 449). In zijn arrest van 8 februari 2013, NJ 2013/123, heeft de Hoge Raad (nogmaals) overwogen dat de grosse van een notariële akte executoriale kracht heeft en dat die akte aan een schuldeiser de bevoegdheid geeft om zonder voorafgaande rechterlijke tussenkomst de in die akte vermelde aanspraak ten uitvoer te leggen. Gelet op het verstrekende en ingrijpende karakter van deze bevoegdheid valt het bestaan daarvan alleen te aanvaarden indien de vordering waarvoor deze is verleend met voldoende bepaaldheid in de titel is omschreven. Dat houdt in dat de akte op een voor de schuldenaar bindende wijze de weg moet aanwijzen waarlangs de omvang van de schuld kan worden vastgesteld."

De grosse van een testament heeft - als gezegd - executoriale kracht. Met behulp daarvan kan een legataris executoriaal beslag leggen, evenwel op voorwaarde dat de vordering van de legataris met voldoende bepaaldheid in het testament is omschreven. Dat kan een concreet bedrag van het legaat zijn, maar toereikend is als het testament op een voor de schuldenaar bindende wijze de weg aanwijst waarlangs de omvang van de schuld kan worden vastgesteld. Is aan die eis van "voldoende bepaaldheid in de titel" in dit geval voldaan?

“De voorzieningenrechter is van oordeel dat in dit geval aan dat criterium is voldaan. Weliswaar hebben partijen in hun correspondentie over en weer discussies opgeworpen over de omvang en de uitkering van het legaat, maar die omstandigheid neemt niet weg dat in het testament een voldoende bepaalde omschrijving van het legaat is neergelegd, zoals hiervoor (...) is geciteerd. Weliswaar is de hoegrootheid van het legaat niet als een concreet bedrag beschreven, maar wel is vastgelegd op welke wijze de omvang van het legaat moet worden vastgesteld. Als uitgangspunt van de waarde van de woning dient immers de WOZ-waarde die gehanteerd wordt bij de aangifte voor de erfbelasting als bedoeld in de Successiewet 1956, dan wel de hiervoor in de plaats getreden wet- en/of regelgeving. De helft van deze woningwaarde betreft de omvang van het legaat. Ten aanzien van de bijberekening van rente is in het testament vastgelegd dat de twaalfmaands Euriborrente daarvoor als uitgangspunt geldt, zodat ook over vaststelling van het rentetarief duidelijkheid is gegeven. De voorzieningenrechter is van oordeel dat de omvang van het legaat aldus voldoende concreet bepaalbaar is.”

De zoon voerde ook nog aan dat de vordering uit het legaat nog niet opeisbaar zou zijn. De voorzieningenrechter meent dat de vordering voor de periode tot eind augustus opeisbaar is. Het legaat moet volgens het testament worden uitgekeerd in maandelijkse termijnen binnen vijf jaar na het overlijden. Over de grootte van de termijnen is niets specifiek opgenomen, zodat het voor de hand ligt om uit te gaan van gelijke termijnen gedurende een periode van vijf jaar.

Een ander verweer luidde dat de dochter niet uitdrukkelijk vermeld heeft in welke hoedanigheid de zoon werd aangesproken in de correspondentie in de aanloop naar de beslaglegging. Dat bezwaar slaagt niet volgens de voorzieningenrechter. Redengevend daarvoor is dat de zoon weliswaar executeur van de nalatenschap van zijn moeder is, maar tevens haar enig erfgenaam en dat hij de nalatenschap zuiver aanvaard heeft. Als gevolg van de zuivere aanvaarding is er geen sprake van een afgescheiden vermogen, maar is de nalatenschap versmolten met het eigen vermogen van de zoon. Aldus is sprake van het samenvallen van zijn hoedanigheden van executeur en erfgenaam. Als de tijdelijke taak van executeur eindigt, blijft op de erfgenaam de verplichting rusten om uitvoering te geven aan de afgifte van het legaat. Het kan daarom niet aan de dochter worden tegengeworpen dat zij niet uitdrukkelijk heeft vermeld in welke hoedanigheid de zoon is aangesproken.

17.7 Verjaring van legaten

Rechtsvorderingen tot afgifte van legaten verjaren na 20 jaar (art. 3:306 BW).⁴³ Het gaat om een objectieve verjaringstermijn, waarbij een beroep op verjaring door een schuldenaar op grond van de redelijkheid en billijkheid slechts in een uitzonderlijk geval onaanvaardbaar kan zijn.

Jaren na het overlijden van moeder in 1986 ontstaat een geschil tussen de kinderen over onder meer de uitkering van legaten. Bij testament van 1981 waren aan twee van de kinderen legaten van NLG 100.000 toegekend, uit te keren binnen zes maanden na overlijden. Aan het derde kind - de zoon - was voordien de boerderij verkocht en geleverd,

⁴³ Deze bepaling luidt: *“Indien de wet niet anders bepaalt, verjaart een rechtsvordering door verloop van twintig jaar.”*

waarbij de verschuldigde koopsom werd omgezet in een lening. Het testament bevatte eveneens een geldlegaat voor de zoon waarmee een deel van de lening kon worden verrekend. In het testament waren geen erfstellingen opgenomen, zodat ieder van de kinderen volgens het versterferfrecht erfgenaam was voor een derde deel. De zusters hebben aan hun broer in 1986 een schriftelijke algemene volmacht gegeven om hun belangen waar te nemen en hen te vertegenwoordigen bij de afwikkeling van de nalatenschap. In de akte van verdeling staat vermeld *“dat de erflaatster niet bij testament houdende erfstellingen over haar nalatenschap heeft beschikt, zodat zij ingevolge de bepalingen der wet tot haar enige erfgenamen heeft achtergelaten haar drie kinderen”*. De zusters zijn pas in 2014 bekend geworden met het testament van hun moeder, waarin geldlegaten aan hen waren opgenomen. De (inmiddels in 2004 overleden) zoon blijkt als hun gemachtigde de nalatenschap destijds te hebben afgewikkeld en te hebben bewerkstelligd dat het geldlegaat alleen aan hemzelf is uitgekeerd, en niet aan zijn zusters.

De zusters spreken de erfgenamen van hun broer aan op voldoening van de geldlegaten. Deze erfgenamen beroepen zich op verjaring van de vorderingen uit de legaten. Het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden oordeelt bij arrest van 10 december 2019, [ECLI:NL:GHARL:2019:10619](#), dat het beroep van de erfgenamen op verjaring in de gegeven omstandigheden naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is. Daarop stellen de erfgenamen cassatieberoep in.

In zijn arrest van 23 april 2021, [ECLI:NL:HR:2021:649](#), geeft de Hoge Raad eerst een algemene stelregel:

“De rechtsvorderingen tot uitkering van een legaat die [de zusters] tegen [de erfgenamen van de broer] hebben ingesteld, verjaren ingevolge art. 3:306 BW in verbinding met art. 3:313 BW door verloop van twintig jaren na de dag volgende op die waarop de onmiddellijke nakoming kan worden gevorderd. De verjaringstermijn van twintig jaar heeft een objectief en in beginsel absoluut karakter, dat wil zeggen dat het beginsel van rechtszekerheid dat deze absolute termijn beoogt te dienen en de billijkheid jegens de wederpartij meebrengen dat hieraan strikt de hand moet worden gehouden. Dit wil evenwel niet zeggen dat deze termijn nooit op grond van art. 6:2 lid 2 BW buiten toepassing zou kunnen blijven. Gelet op de belangen die deze termijn beoogt te dienen, waaronder in het bijzonder het belang van de rechtszekerheid, zal echter van onaanvaardbaarheid als in art. 6:2 lid 2 BW bedoeld slechts in uitzonderlijke gevallen sprake kunnen zijn.”

Vervolgens wijst de Hoge Raad erop dat uitzonderingen op het van toepassing zijn van een objectieve verjaringstermijn denkbaar zijn, maar dat dit beperkt is tot uitzonderlijke gevallen. In dit verband wordt verwezen naar het mesothelioom-arrest van de Hoge Raad⁴⁴, waarbij vanwege de lange incubatietijd van het optreden van schadelijke gevolgen als gevolg van het inademen van asbeststof de vordering van asbestslachtoffers niet was verjaard. Daarna beoordeelt de Hoge Raad de overwegingen van het hof die geleid hebben tot het oordeel dat het beroep op verjaring naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is. Die overwegingen van het hof komen op het volgende neer:

- het moet ervoor worden gehouden dat de zusters pas in 2014 bekend waren met de legaten;

⁴⁴ Zie HR 28 april 2000, [ECLI:NL:HR:2000:AA5635](#).

- de zusters hebben binnen een redelijke termijn daarna de onderhavige vorderingen ingesteld;
- er is geen uitvoering gegeven aan de legaten;
- niet is gebleken van feiten en omstandigheden die het naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar maken dat de zusters alsnog betaling van de aan hen gelegateerde bedragen vorderen; en
- uit de successieaangifte blijkt dat de zoon de aan hem gelegateerde bedragen al had verkregen.

De Hoge Raad oordeelt dat het hof door aldus te overwegen blijk heeft gegeven van een onjuiste rechtsopvatting:

“Door aldus te overwegen en te oordelen heeft het hof blijk gegeven van een onjuiste rechtsopvatting. Weliswaar kan een beroep op het verstrijken van de verjaringstermijn van art. 3:306 BW in een uitzonderlijk geval naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar zijn (...), maar de hiervoor weergegeven overwegingen kunnen niet de conclusie dragen dat hier sprake is van een zodanig uitzonderlijk geval. Niet gezegd kan worden dat de aanspraken van [de zusters] uit hoofde van de aan hen toegekende legaten naar hun aard verborgen zijn gebleven en pas konden worden geconstateerd nadat de verjaringstermijn reeds was verstreken (...). Zo hadden [verweersters], toen zij in 1986 bekend werden met het overlijden van oma, het bestaan en de inhoud van haar testament kunnen vaststellen door raadpleging van het Centraal Testamentenregister. Evenmin blijkt uit de hiervoor weergegeven overwegingen dat zich hier anderszins een zodanig uitzonderlijk geval voordoet dat het beroep van [de erfgenamen] op verjaring naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is.”

Raadpleging van het Centraal Testamentenregister en contact (doen) opnemen met de notaris die het testament heeft gepasseerd, had de zusters voor deze vermoedelijk fatale misser kunnen behoeden.⁴⁵ Ik teken nog wel aan dat het testament niet zomaar verborgen is gebleven. Vermoedelijk hebben de zusters op het verkeerde been gestaan doordat in het testament geen bepalingen waren opgenomen over de erfstellingen. Daar maakte de verdelingsakte ook uitdrukkelijk melding van. Ook in 2005 toen een tot de nalatenschap behorende woning nog werd verkocht aan een derde, meldde de notariële akte: *“Erflaatster heeft niet bij uiterste wil over haar nalatenschap beschikt en heeft mitsdien krachtens de wet als haar enige erfgenamen achtergelaten haar drie kinderen voornoemd.”* De geldlegaten konden hierdoor eenvoudig - en waarschijnlijk met enige hulp van de zoon - naar de achtergrond verdwijnen. Hoe dat precies kon gebeuren, moet dan wel boven tafel komen en aan de rechter met feiten onderbouwd voorgelegd worden.

De Hoge Raad heeft de zaak voor verdere behandeling en beslissing verwezen naar een ander hof.

17.8 Een erfgenaam vermomd als legataris

Erflaatster heeft haar dochter tot enig erfgenaam benoemd en aan haar twee zoons een bedrag in geld gelegateerd. Het testament omschrijft het legaat als volgt:

⁴⁵ Zie daarvoor ook hoofdstuk 26 ('Dossieropbouw in erfrechtzaken', § 3).

“Ik legateer aan ieder van mijn zoons een bedrag in geld gelijk aan hetgeen zij uit mijn nalatenschap zouden hebben gekregen als zij erfgenaam in mijn nalatenschap zouden zijn geweest.”

De dochter heeft de nalatenschap beneficiair aanvaard, zodat deze in dit geval vereffend moet worden. Nadat een uitdelingslijst is neergelegd door de vereffenaar komen zowel de broers als de dochter in verzet tegen de uitdelingslijst (art. 4:218 lid 3 BW). De broers stellen zich op het standpunt dat de vereffenaar van een onjuiste peildatum is uitgegaan. Volgens hen had dit niet het tijdstip onmiddellijk na het overlijden moeten zijn (vgl. art. 4:6 BW). De broers stellen dat aan hen een legaat is toegekend ‘als waren zij erfgenaam’. Om die reden zou de waarde van de nalatenschap (bestaande uit onroerende zaken) ten tijde van de verdeling als uitgangspunt moeten dienen en mist art. 4:6 BW in dit geval toepassing. De broers menen dat gehandeld moet worden alsof de goederen deel uit maken van een gemeenschap, zodat moet worden uitgegaan van de waarde ten tijde van de verdeling.⁴⁶

Van de beschikking van de kantonrechter op het verzet tegen de uitdelingslijst kan geen hoger beroep (vgl. art. 676a Rv), maar alleen cassatieberoep bij de Hoge Raad ingesteld worden.⁴⁷ Ongerijmd is dat tegen de niet-appellabele beschikking van de kantonrechter geen rechtsklachten aangevoerd kunnen worden (art. 80 lid 1 RO). Wel kan in cassatie worden aangevoerd dat de beschikking van de kantonrechter niet de gronden inhoudt waarop deze berust (art. 80 lid 1 onder a RO). Ongerijmd is dit, omdat deze beperking van de toetsingsgrond in cassatie niet geldt als de rechtbank op de voet van art. 4:208 lid 1 BW een rechter-commissaris heeft benoemd voor de vereffening. De achtergrond van deze beperking tot motiveringsgebreken is dat op deze wijze wordt voorkomen dat te frequent gebruik zou worden gemaakt van cassatieberoep, nu hoger beroep tegen deze uitspraken van de kantonrechter niet mogelijk is.

In zijn beschikking van 25 augustus 2023, [ECLI:NL:HR:2023:1130](#), plaatst de Hoge Raad kritische kanttekeningen bij dit verschil:

“Bij de rechtvaardiging van deze beperking in een procedure als de onderhavige kunnen vraagtekens worden geplaatst, aangezien het financiële belang groot kan zijn en de beperking niet geldt als de rechtbank op grond van art. 4:208 lid 1 BW een rechter-commissaris heeft benoemd voor de vereffening. Uit de wetsgeschiedenis blijkt voorts niet dat de wetgever onder ogen heeft gezien dat art. 80 lid 1 RO van toepassing is indien geen rechter-commissaris wordt benoemd (vgl. de conclusie van de Advocaat-Generaal (...)). Een en ander is echter onvoldoende grond om art. 80 lid 1 RO buiten toepassing te laten. In overeenstemming met deze bepaling hebben de zonen de in het middel geformuleerde rechtsklachten ingetrokken.”

De Hoge Raad ziet geen ruimte om de restrictie van art. 80 lid 1 RO te negeren. Het is aan de wetgever om hieraan zo nodig iets te doen

⁴⁶ HR 8 februari 2013, [ECLI:NL:HR:2013:BY4279](#). Zie ook hoofdstuk 18 (‘Verdeling van de nalatenschap’, § 21).

⁴⁷ Zie ook HR 21 december 2018, [ECLI:NL:HR:2018:2393](#), besproken in hoofdstuk 25 (‘Procederen over erfenissen’, § 18.3).

De Hoge Raad verwerpt het door de zoons voorgestelde cassatiemiddel, dat is gericht tegen het oordeel van de kantonrechter dat de onroerende zaken op grond van art. 4:6 BW gewaardeerd moeten worden naar het tijdstip onmiddellijk na het overlijden van erflaatster. De Hoge Raad overweegt, rekening houdende met de beperkte toetsingsruimte:

“Het onderdeel faalt. De kantonrechter heeft het bedoelde betoog in (...) zijn beschikking onder ogen gezien en (...) verworpen. Aan de verwerping heeft de kantonrechter ten grondslag gelegd dat ingevolge art. 4:6 BW ook voor de berekening van de waarde van de onderhavige legaten de waarde van de goederen van de nalatenschap moet worden bepaald naar het tijdstip onmiddellijk na het overlijden van erflaatster, en dat de goede en kwade kansen van waardestijging en waardedaling van de woning voor risico komen van de erfgenaam, niet voor risico van de zonen als legatarissen. In deze motivering liggen de oordelen besloten (i) dat art. 4:6 BW, anders dan de zonen hebben betoogd (zie hiervoor (...)), relevant is voor de berekening van de waarde van de legaten, en (ii) dat de door erflaatster beoogde gelijke behandeling moet worden beoordeeld naar het in die bepaling bedoelde tijdstip en niet meebrengt dat moet worden gehandeld alsof de zonen toch erfgenaam zouden zijn. In het licht van de gedingstukken is die motivering toereikend.”

Het was in deze zaak niet duidelijk waarom erflaatster ervoor had gekozen om haar zoons te onterven en aan hen een legaat toe te kennen ter grootte van hun erfdeel. Het ligt voor de hand om aan te nemen dat erflaatster op deze wijze de nalatenschap zelf heeft kunnen verdelen. Immers, alle nalatenschapsgoederen gaan naar de dochter als enig erfgenaam en de beide zoons krijgen alleen een geldbedrag. Mogelijk verwachtte erflaatster problemen tussen de kinderen bij de verdeling van de nalatenschap en heeft zij daarop willen anticiperen.

Als gesteld kan worden dat erflaatster met het legaat in verbintenisrechtelijke en economische zin erfgenaamschap heeft willen nabootsen om verdelingsperikelen te voorkomen, dan ligt mijns inziens een ander peilmoment voor de waardering van de nalatenschapsgoederen dan het openvallen van de nalatenschap meer voor de hand. Dan zou de waarde van de nalatenschap per de datum van de verdeling berekend moeten worden.⁴⁸ De kantonrechter oordeelde op het verzet tegen de uitdelingslijst evenwel anders, zonder omhaal van al te veel woorden.

Ik geef nog een voorbeeld van een als erfgenaam vermomde legataris, ontleend aan een verdelingsgeschil waarover de rechtbank Noord-Holland oordeelde bij vonnis van 10 april 2024, [ECLI:NL:RBNHO:2024:4232](https://ecli.nl/RBNHO:2024:4232).

Vader overlijdt in 2013. Hij heeft in zijn testament de wettelijke verdeling van toepassing verklaard. Zijn echtgenote heeft hij voor 50% tot erfgenaam benoemd en zijn vijf kinderen

⁴⁸ In deze zin ook de conclusie van de P-G, [ECLI:NL:PHR:2023:447](https://ecli.nl/PHR:2023:447). Daarin komt de passage voor: *“De omschrijving in de testamentaire bepaling dat de zoons een bedrag krijgen ‘gelijk aan hetgeen zij uit mijn nalatenschap zouden hebben gekregen als zij erfgenaam in mijn nalatenschap zouden zijn geweest’ wijst er denk ik zeer sterk op dat de erflaatster deze gelijke behandeling [van de kinderen] voor ogen heeft gestaan. Door deze omschrijving krijgen de drie kinderen immers hetzelfde omdat deze omschrijving klaarblijkelijk verwijst naar het (hypothetische) geval dat alle drie de kinderen erfgenaam zouden zijn geweest. Wordt uitgegaan van het oordeel van de kantonrechter - waardering per datum overlijden erflater -, dan wordt geen gelijkheid van de kinderen bereikt.”*

tezamen voor de andere 50%. Aan de echtgenote van het vooroverleden zesde kind wordt een legaat toegekend, dat als volgt is omschreven:

Ik legateeer "aan [betrokkene], weduwe van mijn zoon, een bedrag gelijk aan de waarde van het erfdeel dat, dat [mijn zoon voornoemd] zou hebben verkregen indien ik hem [mijn zoon, JH] tezamen met mijn overige kinderen voor gelijke delen had benoemd tot erfgenamen voor vijftig procent (50%) van mijn nalatenschap".

In geschil is wat de omvang van de erfdelen van de kinderen in de nalatenschap van de eerststervende ouder was en of een door de erflater aan de weduwe van zijn zoon toegekend legaat al dan niet ten laste van de hele nalatenschap komt.

Voor de heffing van erfbelasting ging de Belastingdienst ervan uit dat het legaat 1/6 van de helft van de nalatenschap (in totaal € 872.666 groot), oftewel circa € 72.000 zou zijn, en dat deze € 72.000 vervolgens ten laste van de gehele nalatenschap moet worden gebracht waardoor het erfdeel van de vijf kinderen groter is dan het legaat. De rechtbank gaat hier - mijns inziens terecht - niet in mee.

Uit de bewoordingen van het legaat blijkt volgens de rechtbank dat erflater de verhouding tussen zijn vijf nog levende kinderen en de weduwe wilde regelen, in die zin dat zijn schoondochter zou krijgen wat zijn zoon ontvangen zou hebben als hij nog had geleefd en ook erfgenaam was geweest. In dat geval zou de 50% van de nalatenschap die aan de kinderen tezamen toekomt, zijn gedeeld door zes en zouden de zoon en de overige vijf kinderen (de gedaagden) precies hetzelfde bedrag hebben gekregen. Erflater wilde dus dat de weduwe hetzelfde bedrag als gedaagden zou ontvangen. Bij die uitleg past volgens de rechtbank niet dat het legaat in mindering wordt gebracht op de gehele nalatenschap, waarna de erfdelen van gedaagden opnieuw worden berekend door de helft van de nalatenschap minus het legaat te delen door vijf waardoor gedaagden een groter erfdeel ontvangen dan de weduwe. Indien de zoon nog had geleefd, zou zijn erfdeel immers ook niet in mindering zijn gekomen op de gehele nalatenschap (inclusief de helft van erflaatster), maar slechts op de 50% van de nalatenschap die erflater aan zijn kinderen heeft toebedeeld, omdat dat deel zou zijn gedeeld door zes in plaats van door vijf. De conclusie is dan ook dat het erfdeel van de overige vijf kinderen, gedaagden in de nalatenschap van erflater, volgens het testament circa € 72.000 is. Dat de Belastingdienst van een ander bedrag is uitgegaan, maakt dit niet anders. De rechtbank overweegt:

"Uit deze bewoordingen blijkt dat erflater de verhouding tussen zijn vijf nog levende kinderen en de weduwe van zijn overleden zesde kind wilde regelen in die zin dat zijn schoondochter zou krijgen wat zijn zoon (...) ontvangen zou hebben als hij nog had geleefd en ook erfgenaam was geweest. In dat geval zou de 50% van de nalatenschap die aan de kinderen tezamen toekomt, zijn gedeeld door zes en zouden [de zoon] en gedaagden precies hetzelfde bedrag hebben gekregen. Erflater wilde dus dat [de weduwe] hetzelfde bedrag als gedaagden zou ontvangen. Bij die uitleg past niet dat het legaat in mindering wordt gebracht op gehele nalatenschap, waarna de erfdelen van gedaagden opnieuw worden berekend door de helft van de nalatenschap minus het legaat te delen door vijf waardoor gedaagden een groter erfdeel ontvangen dan de weduwe van [de zoon]. Indien [de zoon] nog had geleefd, zou zijn erfdeel immers ook niet in mindering zijn gekomen de gehele nalatenschap (inclusief de helft van erflaatster), maar slechts op de 50% van de

nalatenschap die erflater aan zijn kinderen heeft toebedeeld, omdat dat deel zou zijn gedeeld door zes in plaats van door vijf. De conclusie is dan ook dat het erfdeel van gedaagden in de nalatenschap van erflater volgens het testament € 72.722,17 bedraagt en niet € 79.994,-. Dat de Belastingdienst van dat laatste bedrag is uitgegaan, maakt dit niet anders.”

18. Slotbeschouwing

Uit deze verhandeling blijkt dat legaten meer dan eens te kort door de bocht in een testament geformuleerd worden, waardoor onnodig en dus vermijdbaar onduidelijkheid bestaat over de inhoud en werking van een legaat. Het is daarom belangrijk dat bij het opnemen van een legaat in een testament een lijstje met aandachtspunten wordt nagelopen. Al die aandachtspunten zouden op het netvlies van de testateur en de notaris moeten staan. Fraaier dan Freek Schols⁴⁹ kan ik het niet verwoorden:

“Legaten verdienen onze aandacht. Men raakt nooit uitgeknutseld en uitgeschreven. Van schade en schande wordt men wijs en de lijst met aandachtspunten voor het optuigen van een mooi legaat wordt steeds groter. Hoe meer wordt opgeschreven, hoe beter het is.”

Zijn niet uitpuittend bedoelde lijstje met aandachtspunten, dat in de loop der tijd is aangevuld, betreffen de volgende onderdelen van een legaat:

Verval van het legaat

Wat dient te gebeuren indien het gelegateerde goed niet meer aanwezig is? De wet geeft in art. 4:49 BW een voorziening voor het geval een gelegateerd goed ten tijde van het overlijden van de erflater niet meer tot zijn nalatenschap behoort: verval van het legaat. De erflater kan ook zelf - in afwijking van de wettelijke spelregels - een voorziening treffen (art. 4:49 lid 1 BW). Zie hiervoor § 14.

Plaatsvervulling

Wat gebeurt er als een legataris vóór de erflater overlijdt? In beginsel vervalt het legaat in dat geval wegens het niet voldaan zijn aan de bestaans eis (art. 4:56 lid 1 BW). Of vindt volgens het testament dan plaatsvervulling plaats en wordt zijn erfrechtelijke plaats door een ander ingenomen (vgl. art. 4:12 BW voor plaatsvervulling in het versterkerrecht)? Zie hiervoor § 5.

Aanwas

Het is mogelijk dat de erflater een regeling treft voor het geval één van de geldlegaten geen effect sorteert. Wast het vrijvallende gedeelte dan aan bij de andere legatarissen (vgl. art. 4:48 BW voor het testamentaire erfrecht)?

⁴⁹ Zie F. Schols, 'Over het goed optuigen van een legaat en het nut van een considerans', EstateTip 2021-24.

Gedeeltelijke aanvaarding

Is het alles of niets, of is ook gedeeltelijke aanvaarding van een legaat mogelijk?

Vermindering

Art. 4:120 lid 3 BW staat toe dat de erflater in zijn testament een volgorde opneemt voor de vermindering van legaten als er een tekort in de boedel is (§ 9).

Opleg

Is bij vermindering van een legaat opleg mogelijk (art. 4:122 BW)?

Negatieve nalatenschap

Bij een negatieve nalatenschap zullen de zuiver aanvaard hebbende erfgenamen de rekening van de onvoldaan gebleven legaten uit hun eigen vermogen moeten betalen (art. 4:120 lid 5 BW). Het is ook mogelijk om in dit geval het legaat geheel of ten dele te laten vervallen.

Opeisbaarheid

Een regeling voor de opeisbaarheid van het legaat kan soms nuttig zijn (art. 6:38 en art. 4:125 BW). Zie hiervoor tevens § 7.

Vruchten

Aan wie en wanneer komen de vruchten van het gelegateerde goed toe? Zie daarvoor art. 4:124 BW en § 8.

Staat van het gelegateerde

In welke staat moet het gelegateerde goed aan de legataris geleverd worden (§ 12)? Is dat de staat waarin het gelegateerde goed zich ten tijde van het overlijden bevindt (art. 4:50 lid 1 BW) of moeten nog bepaalde herstel- of onderhoudswerkzaamheden ten laste van de nalatenschap aan het gelegateerde goed verricht worden?

Waarderingsvoorschriften en peildatum

Soms is een legaat toegekend tegen inbreng van de waarde. Het kan dan gewenst zijn om waarderingsvoorschriften in het testament op te nemen teneinde verschillen van inzicht te voorkomen. Ook over de voor de waardering van een gelegateerd nalatenschapsgoed te hanteren peildatum kan eenvoudig strijd ontstaan (vgl. ook art. 4:6 BW).

Bij een legaat ter grootte van een erfdeel mag een voorschrift over de peildatum zeker niet ontbreken (vgl. § 17.8).